Голас Радзімы

№ 45 (2083)
10 лістапада 1988 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЙЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

Генадзь Бажко — дырэктар саўгаса «Яхімоўшчына» Маладзечанскага раёна. Кіраўнік малады, энергічны, высокаадукаваны. Менавіта з ліку тых людзей, якіх паўсюдна вылучае сёння перабудова. Здольны і арганізаваць працу ў гаспадарцы, і паклапаціцца аб дабрабыце людзей. Усяго два гады ўзначальвае ён саўгас, але «Яхімоўшчына» ўжо паспела ўвайсці ў лік лепшых на Маладзечаншчыне.

НА ЗДЫМКУ: Генадзь БАЖКО з дачкой Інай.

(Матэрыял пра дырэктара «Яхімоўшчыны» змешчаны на 3-й стар.).

Фота М. МІНКОВІЧА.

БЕЛАРУСЬ У ААН

МІЖНАРОДНАЯ БЯСПЕКА — СПРАВА РЭАЛЬНАЯ

Міністр замежных спраў БССР А. Гурыновіч выступіў у першым камітэце ГА ААН у агульнай дыскусіі па ваенна-палітычных аспектах умацавання еўрапейскай бяспекі. Ён, у прыватнасці, сказаў, што важным фактарам, які садзейнічаў бы паскарэнню закладкі фундамента надзейнай бяспекі ў Еўропе, магла б стаць сустрэча на вышэйшым узроўні ўсіх краін, якія ўдзельнічаюць у агульнаеўрапейскім працэсе, уключаючы, вядома, ЗША і Канаду, для абмеркавання пытання аб тым, як перайсці ад слоў да справы ў галіне скарачэння звычайных узбраенняў. Правільна падмечана: Еўропе патрэбны свае Жэнева і Рэйк'явік.

Скарачэнне звычайных узбраенняў, з нашага пункту погляду, павінна суправаджацца і адпаведным зніжэннем ваенных расходаў. Дзеянні, накіраваныя на ўмацаванне стабільнасці на Еўрапейскім кантыненце, трэба дапоўніць мерамі па змяншэнню ваеннай актыўнасці ў акваторыях мораў і акіянаў, зніжэнню ваеннага процістаяння на Поўначы Еўропы і ў Арктыцы, ператварэнню Міжземнамор'я ў зону міру і супрацоўніцтва. Ёсць адпаведныя прапановы розных краін наконт гэтага. Росту стабільнасці ў Еўропе і ўпэўненасці еўрапейцаў у заўтрашнім дні садзейнічала б прапануемае СССР стварэнне еўрапейскага цэнтра па змяншэнню ваеннай небяспекі і прадухіленню раптоўнага нападу.

У еўрапейскім кантэксце часта выказваецца перавага паступоваму, паэтапнаму руху да мэт ўмацавання бяспекі і скарачэння ўзбраенняў. Як уяўляецца, такому падыходу адпавядае кола прапаноў аб зонах, якія б прадухіляджвалі спецыяльныя рэжымы адносна пэўных відаў узбраенняў. Такія зоны маглі б стаць эмбрыёнамі, здольнымі з цягам часу паступова развіцца ў меры больш шырокага характару і маштабу, аж да агульнакантынентальнага. На разгортванне прадукцыйнага дыялога на гэту тэму накіраваны прапановы ГДР і Чэхаславакіі, Балгарыі і Румыніі аб стварэнні ў Цэнтральнай Еўропе і на Балканах зон, свабодных ад ядзернай і хімічнай зброі, прапанова скандынаўскіх краін аб стварэнні бяз'ядзернай зоны на Поўначы Еўропы. Ёсць таксама канкрэтныя прапановы сацыялістычных дзяржаў аб змяншэнні ў зоне межавання НАТО і АВД канцэнтрацыі ўзброеных сіл і ўзбраенняў да мінімальнага ўзгодненага ўзроўню, вывадзе з гэтай зоны найбольш небяспечных, наступальных відаў узбраенняў; аб стварэнні бяз'ядзернага калідора ўздоўж лініі межавання НАТО і АВД; прапанаваны Польшчай план скарачэння ўзбраенняў і павышэння давер'я ў Цэнтральнай Еўропе; ідэі стварэння ў канчатковым выніку ўздоўж лініі межавання двух саюзаў зоны давер'я, супрацоўніцтва і добрасуседскіх адносін.

ВІЗІТЫ

ЗНАХОДЖАННЕ Ж. Э. ДУШ САНТУША Ў МІНСКУ

Старшыня МПЛА—Партыі працы, Прэзідэнт Народнай Рэспублікі Ангола Ж. Э. душ Сантуш, які знаходзіўся ў нашай краіне па запрашэнню савецкага кіраўніцтва з кароткім рабочым візітам, пабываў у Мінску.

На аэрадроме, упрыгожаным дзяржаўнымі флагамі Народнай Рэспублікі Ангола, СССР і БССР, Ж. Э. душ Сантуша цёпла віталі намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Г. Таразевіч, іншыя афіцыяльныя асобы.

У Цэнтральным Камітэце КПБ адбылася гутарка кіраўнікоў рэспублікі і Ж. Э. душ Сантуша. Першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі Я. Сакалоў расказаў аб працэсах перабудовы і дэмакратызацыі, якія праходзяць у рэспубліцы, аб развіцці эканомікі і культуры.

Ж. Э. душ Сантуш падзякаваў за цёплы, сардэчны прыём на беларускай зямлі. Ён расказаў аб будаўніцтве новага жыцця пад кіраўніцтвам МПЛА—Партыі працы. Падкрэслівалася каштоўнасць савецкага вопыту для станаўлення і развіцця Народнай Рэспублікі Ангола, важнасць усебаковай інтэрнацыянальнай дапамогі і падтрымкі, якія аказваюцца СССР.

У гэты ж дзень госць з Анголы агледзеў выдатныя мясціны Мінска, пабываў у Доме-музеі I з'езда РСДРП.

УЗНАГАРОДЫ

ЗАСЛОН ВІБРАЦЫІ

Прэміі Савета Міністраў СССР 1988 года ўдастоена група беларускіх вучоных і спецыялістаў, якія вырашылі праблему вібрааховы будынкаў ад уздзеяння рухомага саставу метрапалітэна.

У пачатку лістапада ў Мінску першы намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР У. Еўтух уручыў лаўрэатам дыпломы і нагрудныя знакі. Ён адзначыў, што новаўвядзенне беларускіх даследчыкаў, інжынераў і рабочых дапамога справіцца і з важнай сацыяльнай праблемай, якая хвалюе жыхароў гарадскіх раёнаў са шчыльнай забудовай. Упершыню ў айчыннай практыцы ўкаранёны арыгінальны метад, пры якім надземную частку будынкаў манціруюць на вібраізалятары, поўнасцю аддзяляючы ад грунту. Гадавы эканамічны эфект ад укаранення распрацоўкі складае 600 тысяч рублёў.

СЯБРОЎСТВА

АД СЭРЦА ДА СЭРЦА

Усяго некалькі кіламетраў раздзяляюць Гродзеншчыну і невялікі польскі гарадок Сакулка. Але, як кажуць, дружба не ведае граніц.

Сустрэча жанчын Гродзеншчыны і Беластоцкага ваяводства — яшчэ адно праяўленне сяброўскіх сувязей паміж братнімі народамі.

Ад сэрца да сэрца ішла шчырая, зацікаўленая размова аб тым, што сёння хвалюе беларусаў і палякаў, як ім жывецца і працуецца, аб міры, аб дзецях. І нібы памаладзела старадаўняя Сакулка, калі ў віхуры танца закруціліся дзіцячыя ансамблі «Ўсмешка» з Беластока, «Крынічка» з Гродна, «Лялечкі» з Абухава Гродзенскага раёна.

ЭЛЕКТРОННАЯ «АЗБУКА»

НА ЎРОК ДА КАМП'ЮТЭРА

Вучэбны дыялог з ЭВМ упершыню ўключаны ў школьны расклад старшакласнікаў у Берастаўіцкім раёне. Такая магчымасць паявілася з адкрыццём пры вучэбна-вытворчым камбінаце, размешчаным у пасёлку Малая Бераставіца, міжшкольнага камп'ютэрнага цэнтра. Звыш 330 вучняў дзесятых і дзевятых класаў з усіх школ пад кіраўніцтвам спецыялістаў-выкладчыкаў замацоўваюць тут атрыманыя на месцах тэарэтычныя веды. Пакуль яны авалодваюць электроннай «азбукай», а ў перспектыве змогуць набыць разам з атэстатам аб заканчэнні школы спецыяльнасць аператараў ЭВМ з правам работы ў інфармацыйна-вылічальных цэнтрах.

На Гродзеншчыне ўжо больш дваццаці такіх вучэбных комплексаў. Асновамі інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі тут авалодваюць амаль кожныя два з трох дзесяцікласнікаў, нямала вучняў дзевятых класаў. Для аказання метадычнай дапамогі выкладчыкам аналагічны цэнтр створаны і пры абласным Інстытуце ўдасканалення настаўнікаў. Да канца навучальнага года намечана адкрыць яшчэ некалькі камп'ютэрных цэнтраў.

ВЫСТАЎКІ

КНІГІ З ФРГ

Сталіца Беларусі зноў прымала кніжную выстаўку з-за рубяжа. Услед за «Мнагакніжнай Амерыкай» мінчане змаглі пазнаёміцца з навінкамі заходнегерманскага выдавецтва «Мак Гроу-Бук. КО. ГМБХ». Экспазіцыя, якая адкрылася ў канцы кастрычніка на праспекце Машэрава ў Мінску, складалася з 550 тамоў мнагапрофільнай літаратуры: слоўнікаў і энцыклапедычных даведнікаў, выданняў па інфарматыцы і электроніцы, эканоміцы, медыцыне, іншых галінах навукі і тэхнікі.

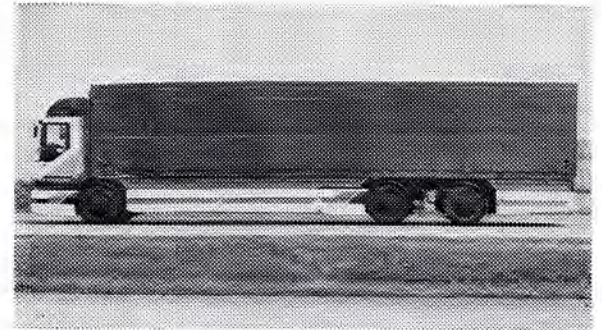
Гэта першы візіт заходнегерманскіх выдаўцоў у Беларусь. І хоць сама выстаўка лічылася азнаямленчай, яе правядзенне насіла камерцыйны характар. Наладжванне дзелавога супрацоўніцтва—у нашых агульных інтарэсах. Спецыялісты вялі перагаворы аб развіцці прамых сувязей і заключэнні ўзаемавыгадных здзелак у галіне кнігагандлю і сумеснай выдавецкай дзейнасці.

ДАХОДНЫ ПРОМЫСЕЛ

Іван МАНДРЫКАЎ (на здымку) — грыбавар з 25-гадовым стажам. У сваёй справе ён лічыцца лепшым ва ўсёй акрузе. Сёлета Іван Міхайлавіч здасць на кансервавы завод калгаса «Зара» Баранавіцкага раёна каля 40 тон прадукцыі. А дапамагае вопытнаму майстру ўся яго сям'я.

ЭКСПРЭС-ІНТЭРВ'Ю

ДЭБЮТ У ПАРЫЖЫ

На Сусветным аўтасалоне ў Парыжы ўпершыню быў прадстаўлены савецкі грузавы аўтамабіль. Машына, сканструяваная і выраблены на Мінскім аўтамабільным заводзе, выклікала вялікую цікавасць у наведвальнікаў выстаўкі і спецыялістаў. У сувязі з гэтым прапануем чытачам газеты невялікае інтэрв'ю з галоўным канструктарам аб'яднання БелаўтаМАЗ Міхайлам ВЫСОЦКІМ.

— МІХАІЛ СЦЯПАНАВІЧ, У АРТЫКУЛЕ Ў БЕЛЬГІЙСКАЙ ГАЗЕЦЕ «ЛОЙД АНВЕРСУАЗ» БЫЛІ НАСТУПНЫЯ СЛОВЫ: «САВЕЦКІ ПРАТАТЫП ГРУЗАВОГА АЎТАМАБІЛЯ СТАЎ ТАЯМНІЧАЙ ЗОРКАЙ САЛОНА». ЧАМУ ТАЯМНІЧАЙ? МОЖА, ВЫ ХАЦЕЛІ ЎТАІЦЬ СВАЕ КАНСТРУКТАРСКІЯ, ТЭХНАЛАГІЧНЫЯ САКРЭТЫ?

— Хутчэй, наадварот. Мы імкнуліся прадэманстраваць усе якасці нашага аўтамабіля «МАЗ-2000». Над ім доўга працавалі, шмат сіл і энергіі ўклалі ў работу. І, безумоўна, заставацца ў ценю нам зусім не хацелася. Тым больш, калі ўпершыню прыехалі на сусветны аўтасалон, трэба было не толькі людзей паглядзець, але і сябе паказаць. Праўда, арганізатары выстаўкі адвялі нам, мабыць, як навічкам, месца ў адным з нязручных куткоў павільёна, так што наша гордасць «МАЗ-2000» амаль схавался за іншай экспазіцыяй.

— АЛЕ Ж «ЗОРКА», ЯК НАЗВАЛІ АЎТАМАШЫНУ ЗАМЕЖНЫЯ СПЕЦЫЯЛІСТЫ, І СА СВАЙГО КУТКА ЯРКА ЗАЗЗЯЛА?

— Самі мы наш аўтамабіль «зоркай» не называем—гэта толькі пачатак вялікай работы. Але ў Парыжы «МАЗ-2000» паспех меў, што праўда, то праўда.

Гэта прынцыпова новая машына. Стваралася яна пад дэвізам: «Перагнаць не даганяючы».

— ДЫК ЯК ЖА МІНСКІЯ АЎТАМАБІЛЕБУДАЎНІКІ ЗБІРАЮЦЦА ПЕРАГНАЦЬ ЛЕПШЫЯ СУСВЕТНЫЯ ФІРМЫ?

— Справа ў тым, што цяперашняй схеме аўтамабіля ўжо больш за 90 гадоў. І на МАЗе вырашылі стварыць не проста яшчэ адну мадэрнізаваную сістэму па традыцыйнай схеме, а пайсці прынцыпова новым шляхам. Так нарадзіўся аўтапоезд модульнага тыпу. Яго дапушчальная грузападымальнасць 80 тон.

У чым жа перавагі беларускай канструкцыі?

Галоўнае: замест дзесяткаў розных мадэлей у вытворчасці пастаянна знаходзіцца толькі 5—6 уніфікаваных паміж сабою блокаў-модулей. З іх фактычна і камплектуецца аўтамабіль. Зрабіць гэта можна і на заводзе, і на спецыялізаваных аўтапрадпрыемствах. Прычым зборка аўтапоезда кожны раз робіцца ў залежнасці ад таго, які груз трэба будзе везці і колькі. Між іншым відазмяніць канструкцыю можна нават на працягу аднаго рэйса, зразумела, калі ў гэтым будзе патрэба.

Аўтапоезд модульнай кампаноўкі мае добрыя аэрадынамічныя якасці—на ўзроўні сучаснага легкавога аўтамабіля і, адпаведна, траціць мала паліва. Кабіна яго камфартабельная: у ёй можна стаць у поўны рост і нават прыгатаваць абед. Устаноўлены халадзільнік, тэлевізар, кандыцыянер, магнітола, тэлеўстаноўка задняга агляду. Машына мае незалежную пнеўматычную падвеску ўсіх колаў і арыгінальную схему рулявога кіравання, якія значна паляпшаюць манеўранасць аўтапоезда.

— ЯК УЗНІКЛА ІДЭЯ МОДУЛЬНАГА АЎТАПОЕЗДА?

— Я ўжо казаў, што гэта прынцыпова новая ідэя ў аўтамабілебудаванні. Пасля работы, распачатай у 1979-м годзе, у ініцыятыўным парадку, з сакавіка 1986-га працуе творчая маладзёжная група на чале з Віктарам Сівалобавым, да якой падключыўся крыху пазней практычна ўвесь калектыў прадпрыемства. Быў выраблены дослены ўзор аўтапоезда, які ўпершыню прадставілі шырокай публіцы на ВДНГ СССР у Маскве да адкрыцця XIX партыйнай канферэнцыі. А яшчэ праз некалькі месяцаў адбыўся аўтасалон у Парыжы.

— АЎТАМАБІЛЬ, ЯКІ ТАМ ЭКСПАНАВАЎСЯ, МЕЎ ВЕЛЬМІ ВЫРАЗНУЮ «АСАБОВУЮ» НАЗВУ — «ПЕРАБУДОВА» («PERESTROYKA»). ВІДАЦЬ, ГЭТА НЕ ВЫПАДКОВА?

— Так, мы лічым, што «МАЗ-2000»—прадукт новага мыслення, новых тэндэнцый у развіцці савецкай прамысловасці, і для нас, аўтамабілебудаўнікоў,—сімвал перабудовы. Але зноў-такі, не трэба забываць, што дасягненняў магло б быць і больш. Напрыклад, у нашым аўтапоездзе стаіць не айчынны рухавік, а выраблены заходняй фірмай «Мап». Такім чынам, наша «Перабудова» — рэч рэальная, але далёка яшчэ не закончаная.

— КАЛІ Ж «МАЗ-2000» МОЖА БЫЦЬ ЗАПУШЧАНЫ Ў СЕРЫЙНУЮ ВЫТВОРЧАСЦЬ?

— Пры выкананні пэўных умоў у 1995—2000 гадах.

ЧАС ВЯЛІКІХ ЗМЕН

ДЫРЭКТАР «ЯХІМОЎШЧЫНЫ»

Яхімоўшчына, цэнтр аднайменнага саўгаса, размясцілася кіламетраў за дваццаць ад Маладзечна. Вёску ж ведаюць не толькі ў раёне, але нават і за межамі Беларусі. У 1906—1907 гадах тут жыў Янка Купала, працаваў памочнікам вінакура на бровары ў маёнтку пана Любанскага.

Калі арганізаваўся саўгас, гаспадарка стала ўзорнай. За гэта былому кіраўніку «Яхімоўшчыны» прысвоілі званне Героя Сацыялістычнай Працы.

Але вось у канцы 70-х — пачатку 80-х гадоў саўгас раптам, як кажуць, скаціўся ў лік адстаючых. Потым у друку з'явілася паведамленне, што гаспадарку прыняў малады кіраўнік Генадзь Бажко, што справы ў «Яхімоўшчыне» зноў пайшлі на лад, што вядзе ён работу па-новаму, спаўна карыстаецца правам, якое дала яму перабудова. Захацелася пазнаёміцца з Генадзем Іванавічам.

Памятаеце «Узнятую цаліну» Міхаіла Шолахава? Дзед Шчукар вязе Давыдава і расказвае, што робіцца ў іх станіцы. Мне, вядома, Шчукар не трапіўся. Але ехаць на фурманцы ў Яхімоўшчыну ад маладзечанскай шашы прыйшлося. І даведаўся ад майго «фурмана», тутэйшага пажылога селяніна Лапіна, шмат чаго.

Гадоў сорак назад Лапін прыехаў у Яхімоўшчыну з-пад Смаленска. Стаў працаваць нарыхтоўшчыкам скур. Ён не прамінуў успомніць нядобрым словам былое кіраўніцтва саўгаса: «Даваяло гаспадарку да нуля. А некалі ж ганарыліся поспехамі. І чаму толькі Героя не забралі ў дырэктара?» Хваліў новага: «Спраўна вядзе перабудову». І ў той жа час паспеў паскардзіцца: «Заработкі мае ў апошні час змяншаюцца. Хутка без працы застануся».

Лапін ужо на пенсіі. І, вядома, хвалююць яго не самі заработкі: пенсія ж добрая, дай бог кожнаму. Проста не можа чалавек без сваёй звычайнай справы застацца і на старасці гадоў.

Калі паслухаць Лапіна, то атрымліваецца і сапраўды, як у таго Шчукара: то раптам хваліць новага старшыню, то нечым незадаволены застаецца. Нейкія кантрасты, ды і толькі.

Хаця кантрасты я заўважаў і ў самой вёсцы: добрыя, гарадскога тыпу дамы і побач старыя хацінкі, нядаўна пабудаваны фантан і літаральна за трыццаць крокаў ледзь-ледзь не развальваецца той будынак, у якім жыў беларускі пясняр. Адным словам, тэма для гутаркі з дырэктарам саўгаса ў мяне знайшлася адразу, і не адна.

Генадзь Іванавіч расказаў аб сабе коратка. Ён з тутэйшых. Рос у саўгасе. Пасля школы, як і многія вясковыя хлопцы, падаўся ў горад, паступіў у політэхнічны інстытут. Але, як ён сказаў, душа не ляжала да гарадской прафесіі. Пасля арміі паступіў у Беларускі інстытут механізацыі сельскай гаспадаркі. Скончыў датэрмінова. Вярнуўся ў родныя мясціны. І не адзін: разам з дзяўчынай, Верай, якая некалі жыла ў суседняй з Яхімоўшчынай вёсцы Палачаны. Пажаніліся. Працаваў электрыкам, інжынерам, а ў 1986 годзе стаў дырэктарам саўгаса.

Прыняў гаспадарку, у касе якой не было ніводнага рубля.

— Я тут не хачу вінаваціць Івана Дзяржынскага, майго папярэдніка,— расказвае Генадзь Іванавіч.— Чалавек шмат што зрабіў: пабудаваў з дзесятак дамоў, тэхніку набыў... Вось толькі час у яго быў не такі, як сёння. Раней на моцных гаспадарках, можна сказаць, і ездзілі, каб мець добрыя паказчыкі сярод раёнаў вобласці. Спраўна разлічваўся саўгас з дзяржпастаўкамі, а з яго раённае кіраўніцтва патрабавала яшчэ звыш плана, за іншых здаваць прадукцыю. Не было зацікаўленасці хадзіць у перадавіках.

Пытаюся, што змянілася цяпер, за гады перабудовы, што паспеў зрабіць за гэты невялікі прамежак часу дырэктар саўгаса.

Генадзь Бажко запрасіў зрабіць экскурсію па Яхімоўшчыне. Падвёў да двухпавярховага будынка, ля якога завіхаліся людзі: бульдозерам раўнавалі пляцоўку, зносілі ламачча.

— Будуем фізкультурна-аздараўленчы комплекс. У ім будуць працаваць чатыры ўрачы, размесцяцца пакоі для працэдур, аэробікі, зробім басейн,— ахвотна тлумачыў дырэктар.

Што ж, гэта справа патрэбная. Але ж карцела спытаць, чаму не дайшлі рукі да таго дома, дзе жыў Янка Купала. Нядрэнна было б тут і музей адкрыць, адрамантаваўшы.

Генадзь Бажко хітравата ўсміхнуўся:

— Вы мяркуеце, штс … за «так сабе» робім узнос… зварыству аховы помнікаў гісторыі?.. Не. На гэтую хаціну яно выдзяляе нам тысяч трыццаць. Так што марудзілі мы, як бачыце, не дарэмна.

— І заўжды вы чакаеце, калі знойдуцца добрыя дз… кі і ахвяруюць некалькі т… ?— зноў не ўтрымаўся я ад спакуслівага пытання.

— Вось тут ужо прабачце,— запярэчыў дырэктар. Паказаў на новыя дамы, у бок кацельні і жывёлагадоўчага комплексу. — Усё гэта мы за свае грошы пабудавалі.

Генадзь Іванавіч расказаў, што саўгас атрымаў вялікую самастойнасць. Не сакрэт, што раней «зверху», менавіта з раённага камітэта партыі, маглі рэкамендацыю даць, што будаваць, як распараджацца сваімі ж грашыма. Нярэдка такія рэкамендацыі шкодзілі справе.

— Атрымаўшы самастойнасць,— падкрэслівае дырэктар «Яхімоўшчыны», — кіраўніцтва саўгаса параілася з рабочымі. Спыніліся на тым, што ў першую чаргу трэба забяспечыць усіх жыллём. Тут праблем, як кажуць, не было. На сённяшні дзень усе рабочыя забяспечаны дамамі...

— Але ж у Яхімоўшчыне ёсць і хаты, якія дажываюць апошнія гады,— запярэчыў я.

— Вядома, некалькі хатак засталося,— згаджаецца Генадзь Бажко.—Усё ніяк не магу ўгаварыць старых пераехаць у новыя дамы. Кажуць, няхай маладыя пераязджаюць. А мы свой век тут дажывём. А калі што, то і ў дом састарэлых папросімся. Дарэчы, заклалі ўжо яго фундамент.

— Напэўна ад старых маеце нямала турбот? — пытаюся ў дырэктара. І атрымліваю адказ, што не вельмі. Саўгас узяў на сябе ўсе клопаты па нарыхтоўцы сена, пасадцы і ўборцы бульбы, выдзяляе людзей для апрацоўкі прысядзібных участкаў пенсіянераў.

Вакол Яхімоўшчыны няма вялікіх лясоў, няма і балот. Таму цікаўлюся, дзе рабочыя бяруць паліва.

— Неяк я падлічыў, якія сродкі мы трацім на нарыхтоўку паліва. Атрымалася вялікая лічба. У кожны дом на зіму патрэбна не адна тона таго ж брыкету. Вазіць яго далёка,— кажа Генадзь Іванавіч.— Вось і прапанаваў пабудаваць кацельню. На сённяшні дзень правялі цяпло ў 85 дамоў. Справа для мяне аказалася нялёгкай. Былі ў гаспадарцы людзі, якія выступалі супраць гэтага.

Нічога лёгка не даецца дырэктару. У той дзень мы наведалі жывёлагадоўчы комплекс. У кароўніку дзяжурыла адна з даярак.

Дырэктар пажартаваў:

— Мо, Каця, зноў на адназменку пяройдзем?

— Што вы, Генадзь Іванавіч! Якую вы для нас добрую справу зрабілі. Не хочам працаваць па-старому.

Генадзь Бажко паказваў пакоі адпачынку даярак і расказваў мне, як не хацелі яны пераходзіць на двухзменны рэжым працы. Казалі, што страцяць у заработку. А на самай справе не згубілі ні капейкі, атрымалі выхадныя дні, сталі больш бываць дома.

Тут прыгадалася размова з Лапіным. Чаму ж тады ён скардзіўся, што зніжаюцца яго заработкі? Адказ на гэта пытанне я атрымаў крыху пазней. Тады, калі Генадзь Бажко дзяліўся планамі на будучыню. Трэба пабудаваць лесапільню, яшчэ некалькі жылых дамоў — людзі ж прыязджаюць з розных месцаў у саўгас, ёсць кафэ «Купальская ноч», дыскатэка, а стары клуб не адпавядае дню сённяшняму — моладзь патрабуе збудаваць новы. Патрэбны грошы, і немалыя. Так, цяпер гаспадарка мае штогод больш паўмільёна прыбытку, але і іх на ўсё можа не хапіць.

Вось і задумаў Генадзь Іванавіч на базе былога спіртзавода зрабіць піваварны. Гэта дасць, па разліках дырэктара, 150—200 тысяч рублёў даходу штогод. Яшчэ вялікую надзею ўскладае на селекцыйную работу. Сёння гаспадарка атрымлівае па 1 200 цэнтнераў малака на 100 гектараў сельгасугоддзяў — самы высокі паказчык у раёне. Тут маюць пароды кароў, якія даюць па 4 000 і больш кілаграмаў малака ў год. Стварыліся спрыяльныя ўмовы для селекцыі. Затое значна скарацілася колькасць жывёл мясной пароды. Вось чаму ў Лапіна і змяншаецца заработак.

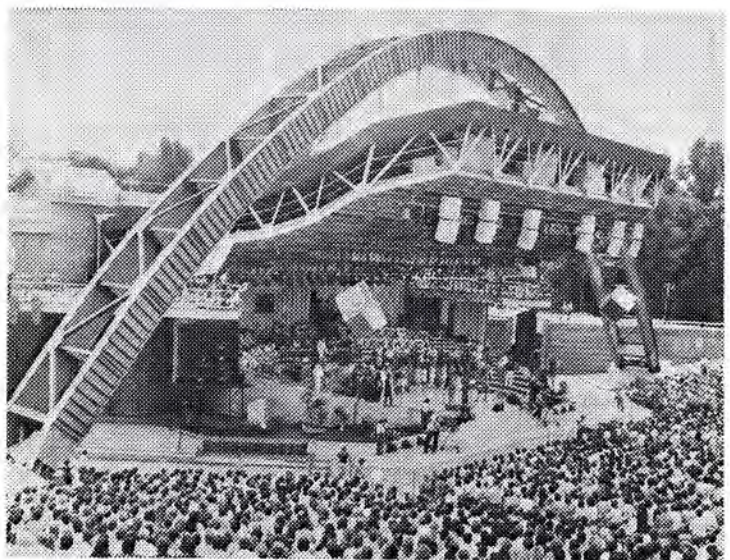
Пры сустрэчы са мной дырэктар называў сваіх памочнікаў, аднадумцаў, знаёміў з імі (без іх, на думку Генадзя Іванавіча, ён адзін нічога не зрабіў бы). І сярод іх былі людзі і з вышэйшай адукацыяй (селекцыйную работу ўзначальвае, напрыклад, галоўны заатэхнік Іван Бірко), і тыя, хто ніколі не пераступаў парог вышэйшай навучальнай установы (дырэктар тут назваў механізатара Мікалая Троцкага і іншых).

...Наша машына шпарка імчалася па той жа гравейцы, па якой вёз мяне ў Яхімоўшчыну Лапін. Ля зааранага поля дырэктар прытармазіў і сказаў: «Мікалай Троцкі папрацаваў. Яго почырк. Ні агрэхаў, ні баразён глыбокіх. Возьмеш у рукі зямлю — рассыпаецца. Быццам сэрцам сагрэў яе трактарыст».

Мне падумалася: гэтыя ж словы можна аднесці і да самога дырэктара. Ён яшчэ малады. Усяго трыццаць чатыры гады. Ды і на пасадзе зусім мала пабыў, але як многа зроблена, якія планы выношвае, як беражліва ставіцца да сваёй зямлі, зямлі сваіх продкаў. Быццам сэрца ўкладвае, каб яна шчодра адорвала руплівых людзей Яхімоўшчыны, мясцін, якія некалі апеў сам Янка Купала.

Яўген ТУРАЙКЕВІЧ.

ГОРАД ПАБУДАВАЎ ТЭАТР

ЦІ ПАЕДУЦЬ «ЗОРКІ» Ў ВІЦЕБСК?

На гэтае пытанне жыхары Віцебска ў апошні час адказваюць выключна аднадушна: так, паедуць. «Карацей, ужо прыязджаюць», — папраўляе Віктар Чарноў. А ён жа пра гастрольныя афішы даведваецца …ей, чым іншыя...

Віктар Чарноў — дырэктар Віцебскага летняга амфітэатра, той самай сцэны, якая была пабудавана спецыяльна да Першага фестывалю польскай песні … працягвае цяпер артыстаў …о, зрэшты, па яго думку, натуральна.

— Другой такой сцэны ў нашай краіне няма,— гаворыць ён. — Хаця б па сваіх маштабах: пяць з палавінай тысяч гледачоў прымае наша зала пад адкрытым небам. Прычым з любога месца сцэна відаць, як на далоні.

Дарэчы, пра сцэну. Яна, калі можна так сказаць, утульная, нягледзячы на свае памеры — 18 на 30 метраў. Спецыяльнае афармленне візуальна робіць пляцоўку меншай, і з дапамогай розных «выгарадак» лёгка мяняецца яе вонкавы выгляд. Між іншым, сцэна гэта разборная: на зіму яе схаваюць пад дах, каб напачатку наступнага сезона (у красавіку) устанавіць ужо як-небудзь па-новаму.

Немалаважная (і нятанная — 260 тысяч валютай) дэталь: спевакі і ансамблі могуць цяпер прыязджаць у Віцебск без сваёй апаратуры: усё неабходнае і высокай якасці ёсць на месцы. Як і спецыяльны штат тэхнікаў, якія абслугоўваюць яе. Падабаецца артыстам і тое, што ў тэатры дастаткова грымёрных, што ў холах зручная мяккая мэбля для адпачынку, а ў перапынках паміж выступленнямі ў спецыяльна наладжаным для іх бары можна выпіць кубачак кавы.

— Павінен адзначыць і тое, — працягвае свой расказ Чарноў,— што, як усе мы лічым, летні амфітэатр цудоўна ўпісаўся ў агульны выгляд цэнтральнай часткі горада. Размешчаны ён у адным з прыродных яроў. І хоць з яго схілаў немагчыма ўбачыць, што адбываецца на сцэне, затое... нядрэнна чуваць. Таму тыя, хто не дастаў білет на канцэрт любімага артыста, тым не менш таксама могуць чуць яго выступленне. Пры гэтым можна любавацца кветкамі, што растуць вакол тэатра, пасядзець за столікам кафэ-«званочка».

— Будаўніцтва летняга амфітэатра каштавала гораду некалькі мільёнаў рублёў. Як хутка акупяцца гэтыя расходы, калі ўлічыць, што працуе ён толькі з красавіка па кастрычнік?

— Па-першае, я б не пераводзіў усё на мову лічбаў. Ёсць «выгады», якія папросту немагчыма падлічыць, напрыклад, тую карысць, што прыносіць нам мастацтва. А па-другое, хоць нятанным было будаўніцтва, але мы яго апраўдаем за некалькі гадоў: узводзілі амфітэатр без датацый з боку якіх-небудзь міністэрстваў і ведамстваў і эксплуатуем яго цяпер, таксама ні з кім не дзелячыся сваім прыбыткам. Зборы ж ад канцэртаў, якія ўжо адбыліся, немалыя, паколькі да нас прыязджалі вельмі папулярныя артысты — Лайма Вайкуле, Кацярына Сямёнава, Аляксандр Барыкін. Славуты маскоўскі мадэльер Вячаслаў Зайцаў свае новыя мадэлі паказваў... Дарэчы, усе яны высока ацанілі вартасці амфітэатра — знайшлі яго зручным, лёгкім для работы.

І яшчэ наконт сродкаў. Канцэрты на сцэне амфітэатра будуць ісці сапраўды толькі ў цёплы сезон. Але сваю дзейнасць мы не спынім і зімой. Артысты, натуральна, на занесенай снегам сцэне выступаць не будуць. Затое ўсім жадаючым мы прапануем напракат лыжы, канькі, санкі...

— Як я ведаю, амфітэатр у Віцебску быў пабудаваны ў рэкордна кароткі тэрмін?

— Так, за лічаныя месяцы. Праўда, працавалі мы, не шкадуючы сіл. У дзесяткі гарадоў ездзілі нашы машыны і супрацоўнікі за будаўнічымі матэрыяламі, тэхнікай, абсталяваннем, мэбляй. Многае рабілі самі ці заказвалі ў кааператывах. Вельмі актыўна і добраахвотна дапамагалі і гараджане: прыбіралі тэрыторыю, азеляніялі схілы яра. Між іншым, менавіта для будаўнікоў і іх сямей быў дадзены самы першы канцэрт на гэтай сцэне. А потым, як усе ведаюць, адбыўся Першы Ўсесаюзны конкурс выканаўцаў польскай песні. Ну а затым... Затым віцябчане перасталі зайздросціць іншым — жыхарам тых буйных гарадоў, куды перш за ўсё імкнуліся вядомыя і любімыя артысты. Таму што яны сталі прыязджаць і ў наш горад.

Наталля БУЛДЫК.

НАШЫ СЛАВУТЫЯ ЗЕМЛЯКІ

СЦЕЖКАМІ МАМАНТАЎ

«Па маёй ініцыятыве і на прыватныя сродкі былі праведзены на Новасібірскіх астравах (в. Вялікі Ляхоўскі) раскопкі рэшткаў маманта, якія вяліся на працягу двух гадоў партыямі прамыслоўцаў і далі наступныя вынікі.

З трупа маманта, што ляжаў у мёрзлым грунце з ільдамі чацвярцічнай эпохі, здабыта: амаль поўны шкілет, скура і чатыры ступні з падэшвамі і капытамі. У шкілеце няма правага біўня, каля паловы пазванкоў і рабрын, а таксама дзвюх касцей пярэдняй нагі. Вага левага біўня, зусім свежага і цэлага, 2 пуды. Скура добра захавалася і напалову пакрыта кароткімі густымі валасамі, што ўказвае на гібель жывёлы летам. Доўгая светла-бурая поўсць захавалася на нагах, асабліва на пярэдняй левай назе. На скуры галавы... маецца вуха левае, а таксама палова ніжняй губы. Агульная колькасць скуры дастатковая для прыгатавання чучала жывёлы, а яе захаванасць намнога лепшая за ўсіх здабытых да гэтага часу мамантаў, што захоўваюцца ў Акадэміі навук...»

Гэты унікальны экспанат цяпер знаходзіцца ў Нацыянальным музеі гісторыі прыроды ў Парыжы. А знайшоў, апісаў маманта, збярог для навукі шкілет і рэшткі жывёлы амаль 80 гадоў назад даследчык арктычных раёнаў Усходняй Сібіры, наш зямляк Канстанцін Валасовіч.

К. Валасовіч нарадзіўся ў 1869 годзе ў вёсы Ёдчыцы Слуцкага павета. Бацька яго быў праваслаўным свяшчэннікам у Ёдчыцах, дзе пражыў усё жыццё і памёр ва ўзросце 68 гадоў. Маці была са збяднелага шляхецкага роду Лісоўскіх.

Пра дзіцячыя гады Канстанціна захавалася мала звестак. Але яго сёстры расказвалі, што ён быў хлапчуком непаседлівым і нават свавольным. Як было прынята ў сем'ях духавенства, К. Валасовіч паступіў у Мінскую духоўную семінарыю. Атрымаўшы пасведчанне аб сканчэнні курса, ён некаторы час працаваў псаломшчыкам у Бабруйскім і Навагрудскім паветах. Здаецца, жаданне бацькі збылося. Але нечакана для ўсёй сям'і Канстанцін паступае на факультэт прыродазнаўчых навук Варшаўскага універсітэта. Там вывучае геалагічныя дысцыпліны пад кіраўніцтвам прафесара В. Амаліцкага. Аднак спецыялізавацца тады ў гэтай галіне ён не стаў, бо зацікавіла хімія.

Прымаў актыўны ўдзел у падпольнай рэвалюцыйнай дзейнасці. На сваёй кватэры К. Валасовіч праводзіў сустрэчы прадстаўнікоў сацыял-дэмакратычных гурткоў Масквы і Пецярбурга з варшаўскімі сацыял-дэмакратамі. Дапамагаў перадаваць і распаўсюджваць нелегальную літаратуру з-за граніцы.

Вучобу ва універсітэце закончыў у 1892 годзе і атрымаў ступень кандыдата прыродазнаўчых навук. Пасля гэтага пераехаў у Пецярбург і некаторы час працаваў у хімічнай лабараторыі Акадэміі навук, а затым у Лясным інстытуце. Ён вырашыў заняцца вывучэннем спецыяльных лесахімічных дысцыплін і працягваць у інстытуцкіх лабараторыях даследаванне прадуктаў сухой перагонкі драўніны. Сродкі для існавання давала педагагічная дзейнасць. Але гэтага не хапала. Па рэкамендацыі аднаго з варшаўскіх чыноўнікаў, сыну якога Валасовіч у студэнцкія гады даваў урокі, Канстанцін Адамавіч стаў дамашнім настаўнікам і выхавацелем маладога графа А. Стэнбок-Фермора. Ён і дапамог арганізаваць экспедыцыю для перавозкі рэшткаў маманта з Новасібірскіх астравоў у Пецярбург.

У 1894 годзе пачаліся правалы ў варшаўскіх рэвалюцыйных арганізацыях. Паліцыя вылоўлівала іх удзельнікаў і ў Пецярбургу. К. Валасовіч, які не траціў сувязей з падполлем, даведаўся аб пагрозе, якая навісла над ім. Нечакана для гаспадароў ён тэрмінова звольніўся ад Стэнбокаў і адшукаў невялікі пакойчык па выпадковай аб'яве. Прадчуваючы арышт, ён не хацеў кампраметаваць сям'ю, дзе пражыў больш года і дзе да яго добра ставіліся. Праз некалькі дзён яго сапраўды арыштавалі і пасля непрацяглага заключэння ў Петрапаўлаўскай крэпасці адправілі ў Варшаўскую цытадэль.

У турме ён правёў амаль два гады. Калі следства было закончана, Валасовіча выслалі «пад нагляд паліцыі тэрмінам на тры гады за дзяржаўныя злачынствы» ў Архангельск, куды ён і прыехаў 29 красавіка 1896 года.

Архіўныя дакументы Архангельскага жандарскага ўпраўлення і архангельскага паліцмайстра захавалі звесткі пра палітссыльнага Валасовіча: «За час знаходжання паднагляднага К. Валасовіча ў г. Шанкурску і г. Архангельску яму быў дазволены выезд у Шанкурскі павет (Вялікамікалаеўскую, Ліпаўскую, Усцьважскую і Растоўскую воласці) для азнаямлення са смалакурэннем і шкіпінарнай вытворчасцю, на Мудзьюгскі маяк з навуковымі мэтамі, выязджаў таксама ў гарады Анегу і Кем».

Памочнік начальніка губернскага жандарскага ўпраўлення 26 лютага 1898 года дакладваў у сваё ведамства, што Валасовіч «ходзіць па смалакурных заводах і аглядае печы, раіць сялянам будаваць печы іншага тыпу, з якіх, пераконвае, будзе больш выходзіць як смалы, так і шкіпінару... З сялянамі абыходзіцца ветліва, заказаў кавалю... зрабіць для смалакурнай печы трубку...»

Канстанціну Адамавічу быў скарочаны тэрмін ссылкі на адзін год, і 12 сакавіка 1898 года ён вярнуўся ў Пецярбург, адкуль хутка выехаў на Урал, дзе працаваў хімікам на Катаў-Іванаўскіх горных заводах (цяпер Чэлябінскай вобласці. — **У. С.**). Але хутка адтуль вярнуўся назад у Архангельск.

Яшчэ ў ссылцы ў К. Валасовіча з'явілася цікавасць да геалогіі, якая вызначыла далейшы напрамак яго дзейнасці. У 1897 годзе ім было выяўлена, што на рацэ Паўночная Дзвіна паміж двума гарызонтамі валунных суглінкаў залягаюць марскія адкладанні. Вынікі сваіх назіранняў выказаў у артыкуле, які быў надрукаваны Варшаўскім таварыствам даследчыкаў прыроды. Гэта натхніла маладога вучонага, і ён заняўся паглыбленнем сваіх ведаў у геалогіі, завязаў перапіску з аднадумцамі. У 1899 годзе атрымаў невялікую субсідыю ад Мінералагічнага таварыства для збору калекцыі і вывучэння чацвярцічных адкла-

(Заканчэнне на 8-й стар.).

ДОЎГІ ШЛЯХ ВЯРТАННЯ

ЯБЛЫНІ ЛЯ РОДНАГА ДОМА

Вёска Астромічы выцягнулася ўздоўж старой шашы Брэст — Мінск кіламетраў за дванаццаць ад Кобрына. У сонечны восеньскі дзень у многіх дварах людзі былі заняты звычайнымі сялянскімі справамі. Гаспадароў дома я таксама застаў за работай: здымалі з дрэў апошнія яблыкі.

— Колькі разоў мне сніўся гэты сад, колькі гадоў марыў вось так збіраць свае яблыкі і прыходзіў у адчай ад таго, што можа быць ніколі ў жыцці мне больш не ўдасца пасядзець на лавачцы каля роднага дома,— гэтыя словы не раз паўтарыў гаспадар за час нашай размовы.

Нялёгкае жыццё выпала на долю Васіля Бандарука. І мяне здзівіла і ўзрадавала, што пасля стольkіх выпрабаванняў чалавек захаваў душэўнасць і дабрыню, не стаў абыякавым да таго, што адбываецца навокал.

Нарадзіўся ён вось у гэтым самым доме напярэдадні рэвалюцыі. У дзяцінстве быў пастушком, затым працаваў на зямлі. Як вядома, край гэты быў захоплены белапалякамі. Да эканамічнага прыгнечання дабавілася яшчэ і нацыянальнае. Людзі не мірыліся з гэтым. Узмацняўся ўплыў Кампартыі Заходняй Беларусі. Па вёсках праходзілі антыўрадавыя выступленні. Але і тэрор улад узмацняўся. Нават пры самым малым падазрэнні людзей арыштоўвалі. Пасля сходкі, арганізаванай на Першае мая 1938 года ў суседняй вёсцы, разам з многімі іншымі аказаўся ў турме і Васіль Бандарук.

— Ад мяне дабіваліся прызнання аб сувязях з камуністамі, білі страшна,— успамінае Васіль Сцяпанавіч.— Звязвалі рукі і ногі, падвешвалі да столі за ногі і лілі ў нос нейкую смярдзючую гадасць. Потым білі галавой аб сцяну. Але я маўчаў.

Пасля вызвалення Заходняй Беларусі Чырвонай Арміяй Васіля Бандарука, як бедняка і былога палітзняволенага, выбралі членам селькома. Да таго часу ён ужо ажаніўся, з'явілася дачка. Здавалася, што цяпер усё ў жыцці наладзіцца. Але... Праз паўгода яго зноў арыштавалі. Цяпер ужо як «агента польскай ахранкі». На суд яго не выклікалі — прыгавор аб'явілі ў камеры: 8 гадоў. Цяпер многа пішуць аб ахвярах сталінскіх рэпрэсій. Публічнасць адкрыла заслону над трагічным перыядам нашай гісторыі, які пакалечыў лёсы мільёнаў людзей, калі шматок паперы — нечы злосны бяздоказны данос мог каштаваць чалавеку волі, а то і жыцця.

Пакуль Васіль Сцяпанавіч знаходзіўся ў Кобрыне, жонка кожны дзень насіла яму перадачы. 24 кіламетры пешкі. Але праз некаторы час яго адправілі ў лагер пад Архангельскам, і сувязь з сям'ёй спынілася на дзесяцігоддзі.

— Мне, можна сказаць, пашанцавала,— з сумам усміхаецца Васіль Сцяпанавіч.— У лагеры прабыў нядоўга. Вясной 1940 года надарылася магчымасць добраахвотна ўступіць у польскую армію. Фарміравалася яна ў Афрыцы і ўваходзіла ў склад англійскага экспедыцыйнага корпуса. Вось так пачаліся мае блуканні на чужыне. Ваяваў у Афрыцы. Канваіраваў палонных у Канаду. Быў на перафарміраванні ў Шатландыі. Удзельнічаў у высадцы саюзнікаў у Францыі, вызваленні Бельгіі і Галандыі і скончыў вайну ў Германіі.

Вельмі хацелася Васілю Бандаруку вярнуцца на Радзіму, але не рашаўся. Што магло яго там чакаць? Можа быць, зноў лагер? Скажуць, што англійскі шпіён, і не выратуе ні тое, што ваяваў, ні ўзнагароды. Тым больш, што яны ад урада Вялікабрытаніі — тры баявыя крыжы і медалі. І яшчэ баяўся сапсаваць жыццё жонцы і дачцэ, калі яны жывыя. Таму і вырашыў застацца ў Англіі.

— Узровень жыцця ў гэтай краіне высокі, і я, скажу шчыра, ніколі не бедаваў, хаця і не жыў шыкарна,— працягваў свой расказ Васіль Сцяпанавіч.— Памяняў некалькі прафесій, а апошнія дваццаць два гады працаваў у чыгуначным дэпо ў Лондане. Але ўвесь час мучыўся, думаў аб Радзіме, аб сям'і. Што там і як? Чытаў савецкія газеты. Доўгі час яны мяне не радавалі: усё ў краіне заставалася па-ранейшаму. Але вось у рэшце рэшт надышоў пералом. Выкрылі культ асобы Сталіна, пацяплелі міжнародныя адносіны. І я вырашыў напісаць у родную вёску. Можаце ўявіць, якім шчасцем для мяне было даведацца, што і дачка, і жонка жывыя. З таго часу я не мог ужо думаць ні пра што іншае, акрамя вяртання на Радзіму.

Засталася апаска, як яго сустрэнуць там. Аднак развіццё падзей паказала, што баяцца няма чаго. Перапіска ішла нармальна. У 1970 годзе адважыўся наведаць Астромічы, і нічога не здарылася. У яго ў гасцях пабывала дачка, затым зяць, дазволілі прыехаць жонцы, і апошнія шэсць гадоў у Лондане яны пражылі разам. Перад выхадам на пенсію стаў клапаціцца аб ад'ездзе на Радзіму. Трэба сказаць, што працэдура гэтая аказалася няскорай з-за бюракратызму і неахайнасці некаторых чыноўнікаў.

— Я, вядома, ведаў, што жыццё не стаіць на месцы і што перамены тут адбываюцца вялікія. Аб гэтым пісалі родныя, аб гэтым чытаў у газетах. Але не ўяўляў, што перамены гэтыя акажуцца настолькі ўражлівымі. У мяне перад вачыма ўсе сорак гадоў стаяла родная вёска. Хаткі з саламянымі стрэхамі. Нічога гэтага не было і ў паміне. А за той час, што я тут жыву, Астромічы ўвогуле ператварыліся ў невялікі ўтульны гарадок, хаця і называюцца па-ранейшаму вёскай. Тут ужо не рэдкасць двухпавярховыя дамы з усімі зручнасцямі, магазіны, школа, клуб, такія ж, як у горадзе. Бачу, як добра жыве дачка і ўнукі. І гэта мяне цешыць. Але, калі шчыра, то стараўся я трымацца непрыкметна. Бачыў, што многія адносяцца да мяне насцярожана, з апаскай. Словам, жыў ціха. А вось апошнія тры гады і адносіны да мяне, і маё жыццё змяніліся. Усё дзякуючы перабудове і публічнасці. Людзі зразумелі, што не па сваёй волі быў я вымушаны столькі часу туліцца на чужыне, ды і да свайго ўласнага жыцця ставяцца па-іншаму. Вёска наша ажывілася. Вы б бачылі, як зацікаўлена абмяркоўвалі нашы сяльчане ход XIX партыйнай канферэнцыі. Яна яшчэ раз пацвердзіла, што да старога звароту не будзе, што сур'ёзныя памылкі мінулага, якія паламалі маё жыццё, больш не паўторацца ніколі. Я бачу, што людзі цяпер адчулі сваю датычнасць і неабходнасць удзелу ў пераменах, сталі ганарыцца тым, што яны сяляне, з заклапочанасцю абмяркоўваюць калгасныя справы, цікавяцца ўсім, што адбываецца ў рэспубліцы, ва ўсёй краіне. Цяпер ужо ніхто не баіцца выступіць супраць непарадкаў, несправядлівых ці няправільных распараджэнняў кіраўніцтва, выказаць нейкія свае дзелавыя прапановы па паляпшэнню работы і жыцця. З іх думкай лічацца самыя высокія кіраўнікі. Цяпер я адчуваю сябе шчаслівым чалавекам. Доўгія гады Радзіма жыла ў маім сэрцы, і вось змог вярнуцца сюды. Я ўжо стары чалавек, але ўсё ж паспеў на свае вочы ўбачыць тое, аб чым марыў у юнацтве. Расцвіла мая родная вёска. Тут жывуць і працуюць мае ўнукі, растуць праўнукі. Я зноў набыў бацькоўскі дом.

Рыгор ФАМЕНКА.

Позняя восень. Фота **Э. КАБЯКА** і **У. ШУБЫ.**

ЭХО XIX ПАРТИЙНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

СОЦИАЛИЗМ ИЛИ К СОЦИАЛИЗМУ?

МЕСЯЦ спустя после принятия в СССР решения о реформе политической системы Михаил Горбачев предложил на пленуме ЦК КПСС программу конкретных мер, предусматривающих постепенную «перекачку власти» из партийного аппарата в выборные органы народного представительства — законодательные и исполнительные. За партией останется, по концепции реформы, роль коллегиального идейного лидера, своего рода мозгового центра для выработки стратегических альтернатив. КПСС не уходит с политической арены, но отныне она должна учиться проводить свою политику через органы народного представительства и с их одобрения.

Установлен и календарный план политической реформы, в соответствии с которым к весне 1989 года на основе нового, более демократического законодательства о выборах будут обновлены практически все эшелоны высшей власти в стране. Для контроля за соблюдением конституционной правомочности проводимых реформ и новых законов будет создан (впервые в советской практике) Комитет конституционного надзора.

Установление конкретных и достаточно сжатых сроков реформы политической системы может оставить впечатление, что этап бурных дискуссий по возможным альтернативам развития СССР, длившийся три года, подходит к концу. Решения приняты, впереди их реализация. Однако это только на первый взгляд. Многочисленные факты общественной жизни свидетельствуют, что реформа будет, судя по всему, проходить на фоне острых политических дискуссий. Спор идет отнюдь не о деталях, не о нюансах, вопрос ставится предельно остро: есть ли в СССР социализм или его только предстоит строить. А ведь от ответа на этот вопрос зависит многое.

«Я не считаю созданное у нас общество социалистическим», — утверждает известный советский историк профессор Юрий Афанасьев.

У Афанасьева могущественный аппонент — газета «Правда». Центральный партийный орган, хотя и напечатал в порядке дискуссии точку зрения Ю. Афанасьева, однако в редакционном комментарии решительно отмежевался от высказанной им мысли.

«На нашем пути, — пишет центральный партийный орган, — были огромные потери, тяжелые ошибки и просчеты, массовые репрессии, преступления...». Однако фундаментальные, отличительные черты социализма, настаивает редакционная статья, продолжали сохраняться даже в худшие годы сталинского террора. Это, напоминает газета, общественная собственность на средства производства, отсутствие класса эксплуататоров, полная занятость, широкий спектр социальных гарантий населению.

На чьей же стороне истина? Установить это не так просто. По всеобщему признанию, в годы застоя и извращения социализма общественные науки были практически демонтированы. Идеология стояла на службе догматического руководства, теория использовалась для апологии текущего момента. Степень развития общества определялась не научным анализом развития производительных сил и общественных отношений, а очередной установкой, спущенной сверху. Еще года два-три назад публикация в «Правде» статьи с утверждением, что «социализм есть», означала бы конец всякой дискуссии. Это и была бы истина в последней инстанции.

Времена, однако, изменились. Дискуссия продолжается.

Во время «круглого стола» о правовом государстве в Институте государства и права с озабоченностью высказывалась мысль о том, что, несмотря на заметную демократизацию общественной жизни, в стране пока нет твердой законности, нет устойчивого правопорядка. Цитировались в отношении нынешней ситуации слова известного русского писателя В. Гиляровского, высказанные им в конце прошлого века: «В России две напасти — внизу власть тьмы, а наверху тьма власти». Сказано было, разумеется, в полемическом запале. Низы в советской России не те, что были при царизме. Однако концентрация власти наверху, по сути дела, мало изменилась, хотя и имеет иные формы.

Высказывая свое мнение в дискуссии, известные советские публицисты из теоретического журнала «Коммунист» Игорь Дедков и Отто Лацис в статье «Путь выбран» говорят о том, что более актуальным является вопрос не о том, живет ли СССР при социализме, при деформированном социализме или вообще не при социализме, а о тенденции движения: «Так ли важны общественно-политические определения: социалистично или не социалистично? Говорят же в народе: хоть горшком назови, только в печку не ставь»

«Определение сиюминутного состояния, — пишут авторы, — затруднительно, порой даже бессмысленно. Но направление развития должно быть определено точно».

Недавняя партконференция высказалась по этому вопросу достаточно определенно: через демократизацию к правовому государству, через реформы к новому облику социализма.

Вячеслав КОСТИКОВ.
(АПН).

ПРОБЛЕМЫ И СУЖДЕНИЯ

ГЛАСНОСТЬ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

В чем причина вспышек национализма, недавно имевших место в отдельных регионах страны? Связаны ли эти события с осуществляемой политикой гласности и демократизации? С этими вопросами корреспондент АПН Андрей ПЛАМ обратился к кандидату исторических наук, доценту Академии общественных наук при ЦК КПСС Брониславу ЗАДАРНОВСКОМУ.

Обострение национальных отношений и вспышки страстей на этой почве иногда действительно связывают с началом процесса демократизации общественной жизни. Конечно, перестройка напрямую затрагивает все сферы жизни общества, в том числе и национальные отношения. Но было бы неверно объявлять расширение гласности и демократии главной причиной повышенного внимания к национальным проблемам, тем более их резкого обострения. Гласность и демократизация лишь создали почву для их общественного проявления.

— Какие же причины, по вашему мнению, лежат в основе этих процессов?

— Факторы, обусловившие активизацию национальных чувств, возникали и накапливались задолго до периода перестройки, демократизации и гласности. Они к тому же усугублялись в области национальных отношений ненаучной концепцией «бесконфликтности». Преобладала лозунговая констатация дружбы народов, желаемое нередко выдавалось за действительное.

Истинной же причиной обострения национальных проблем стали недостатки в экономической области. Острый дефицит добротной и обилие плохой продукции в любом многонациональном государстве несут в себе семена невольного национального осуждения производителей. Не избежал этого и Советский Союз. Изъяны в снабжении продовольствием и промтоварами широкого потребления, бреши в социальной сфере, обострение жилищной проблемы, отставание отраслей сервиса, бытовых услуг, неполадки в механизме управления—вот где в первую очередь надо искать истоки социально-психологических проблем, носящих национальную окраску. К этому следует добавить, что неудовлетворенность нередко подогревается и стимулируется националистически настроенными людьми.

— Несомненно, экономические причины во многом обусловили современную национальную ситуацию в СССР. Но только ли они?

— Конечно, нет. Это целый комплекс тесно взаимосвязанных проблем—экономических и социальных, политических и духовных. Например, в ряде мест появляется разрыв между возросшим национальным самосознанием и уровнем реализации национальных запросов и интересов, который зависит от возможностей всего советского общества. К сожалению, запросы подчас опережают вклад данной республики в общенародное достояние, в социально-экономический и научно-технический прогресс страны.

Перестройка и гласность уже сегодня создают более объективную картину взаимодействия республик, помогая преодолевать отрицательные явления и тенденции. Чем полнее, правдивее и оперативней раскрывается роль каждого из национально-территориальных образований, тем легче опровергать всякого рода слухи, домыслы и спекуляции по поводу «особого вклада» той или иной республики в общесоюзное достояние.

— По каким направлениям, по вашему мнению, должна развиваться национальная политика, чтобы очищать национальные отношения от всякого рода наслоений и деформаций?

— Таких направлений несколько. Прежде всего необходимо решить вопрос о расширении прав союзных республик и автономных образований. Этого можно добиться путем разграничения компетенции центральных и республиканских органов управления, передачей в республики ряда управленческих функций, усиления их самостоятельности в сфере экономики и социального развития.

Важно, чтобы в каждом национальном регионе экономический и социальный прогресс сопровождался прогрессом духовным. Каждая нация должна иметь благоприятные условия для реализации своих национально-культурных запросов, особенно в сфере образования, общения, свободного использования своего родного языка.

Необходимо также понять одну простую истину. Решение национального вопроса вовсе не означает полное устранение всех проблем. В развитии и взаимодействии равноправных наций, в отношениях между ними могут возникать свои противоречия и трения, приобретающие порой острые формы. Тем не менее они легко предупреждаемы. Надо только подходить к ним взвешенно, с учетом каждой конкретной ситуации. Здесь очень могло бы помочь создание на общегосударственном уровне научного центра по комплексному изучению актуальных проблем национальных отношений.

Перестройка, демократизация и гласность обнажили долгое время игнорировавшиеся негативные явления в области национальных отношений, раскрыли их тесную взаимосвязь со всеми происходящими в обществе процессами.

ВЗГЛЯД НА ДЕМОКРАТИЮ

МОЯ ПОЛИТИЧЕСКАЯ НЕСВОБОДА

ЕДИНСТВЕННЫЙ критерий, по которому можно и должно судить о произведении искусства, есть его художественная ценность. Истина, казалось бы, очевидная до банальности. Но сравнительно недавно считалось, что на мастерство исполнения можно и рукой махнуть, если тема отвечает политической линии дня. Сегодня с этими нелепыми представлениями покончено. Власти меня не одернут и даже не попрекнут, если я выступлю публично и искренне скажу, что творения некоторых пребывающих в зените славы романистов не тянут на уровень большой литературы. Но я этого не сделаю. Не могу себе позволить, потому что книги, о которых идет речь, дышат ненавистью к сталинизму.

Очень хотелось бы возразить тем, кто сегодня в разоблачениях Сталина доходит до раздувания культа его личности, так сказать, наизнанку. А выглядит это не иначе, когда ему приписывается роль всемогущего дьявола, невесть откуда явившегося и единолично изуродовавшего жизнь нашего народа. Мне ближе позиция публициста, выступившего со страниц толстого журнала с предложением поглубже разобраться в исторических и социальных корнях сталинизма, развеять миф о полном политическом и идейном одиночестве Сталина. Но я этого автора открыто не поддержу. Не могу, потому что сам он клонит к тому, чтобы объявить сталинскую диктатуру закономерным порождением социализма.

Тысячелетие крещения Руси, кроме чисто церковных торжеств, широко отмечено и вполне светскими средствами. В кинотеатрах, по телевидению показан, в частности, фильм «Храм», воспевающий благонравие и любезные глазу деяния православных священников.

Не понравилось мне это умиление высокой нравственностью служителей церкви. Дико слышать с государственного телеэкрана, как восхваляется организация труда в монастырских хозяйствах. Там, видите ли, каждого зовут к работе только вера и беспрекословное послушание настоятелю или игуменье. И это сейчас, когда наша экономика так трудно осваивает системы материального стимулирования, приходящие на смену десятилетиям громыхавшим командам и безропотной «сознательности». В общем я бы много чего сказал, пользуясь свободой атеистической пропаганды. Но смолчу.

На днях мне попала в руки книга, которую давно искал. Автор — Норберто Боббио, пожизненный сенатор Италии. Пишет он о будущем демократии, защищает демократические «правила игры». В его рассуждениях много интересного и поучительного. Насчет того, например, что острый взгляд политолога обнаруживает в современной западной демократии шесть «несбывшихся обещаний». Среди них — несостоявшееся устранение господства олигархий; существование невидимых центров и рычагов власти (мафия! — среди прочих); ограниченность пространства, на котором действует демократия, останавливающаяся, скажем, у заводских ворот. И немало другого, показывающего, как далеко живая повседневность западной демократии отстоит от ее же идеалов.

Книгу я не просто прочитал, а сделал и выписки, которые хорошо лягут в начатую мною несколько лет назад работу о западной демократии. Только вот думаю, что все мои заготовки, вместе с цитатами из Боббио, так и останутся в рукописи. Издательство ее, может быть, и примет. Да сам я, пожалуй, воздержусь от публикации. Очень уж много у меня там критики — полагаю, честной, без передержек — в адрес либерально-демократических процедур, прикрывающих не столь привлекательные реальности социально-экономической и политической жизни Запада.

Не буду сейчас с этим выступать. Не буду, потому что в магнитном поле нашей нынешней политической действительности камень, брошенный в чужую демократию, сам собой отклоняется в сторону и бьет по своей. Скажешь, что западная демократия изобилует обманутыми надеждами, и тут же найдутся соотечественники, которые злорадно откликнутся: вот-вот, мы еще с этой демократией наплачемся. Не могу давать им ни малейшего повода для сомнений в непреложной правильности взятого у нас курса на демократизацию.

Вот и получается, что чем больше гласности, чем больше плюрализма, тем теснее сжимает меня политическая несвобода. Или правы ученые люди, утверждающие что вся суть демократии сводится к свободному самоограничению личности?

Лев ВАСИЛЬЕВ.
(АПН).

ЭКСПЕРЫМЕНТАЛЬНЫ МАЛАДЗЁЖНЫ ЦЭНТР «АРЫЕНЦІР»: ДЗВЕ ІПАСТАСІ

ФІРМА НЕ ТОЛЬКІ ДЛЯ МЕЛАМАНА

Фірма, з дзейнасцю якой я хачу вас пазнаёміць, нарадзілася зусім нядаўна. За год з невялікім свайго існавання яна паспела заваяваць папулярнасць у моладзі рэспублікі, асабліва вясковай. Многім сельскім дыскатэкам, клубам, проста меламанам яна дапамагла абзавесціся высакаякаснымі запісамі савецкай і замежнай музыкі, слайдамі з адлюстраваннем тых ці іншых выканаўцаў, музычных калектываў, арганізавала фестываль маладзёжнай музыкі ў Наваполацку, наладзіла дзесяткі канцэртаў як славутых, так і пачынаючых выканаўцаў, чым, па сутнасці, адкрыла іх для шырокай публікі.

Народжаная часам перабудовы фірма, як я даведалася, трывала стаіць на нагах — на яе рахунку ў банку ёсць пэўная сума.

Гаспразлік у культуры? Музыка і камерцыя? З некаторай апаскай адправілася я ў «Арыенцір», які знаходзіцца ў Палацы культуры прафтэхадукацыі ў Мінску.

...Дырэктар фірмы—33-гадовы Рыгор Больдзюсаў знешне мала чым нагадвае чыноўніка і тым больш бізнесмена. Маленькі пакой кіраўніка можна было б прыняць за артыстычную прыбіральню (усе сцены ў плакатах і фотаздымках), каб не вялікі стол, дзе сярод шматлікіх папер паблісквае электракалькулятар. Рыгору Больдзюсаву, раней незнаёмаму з бухгалтэрыяй, давялося навучыцца лічыць і выдаткоўваць грошы так, каб не згубіць ужо заваяваны прэстыж цэнтра.

— Супрацоўнікам «Арыенціра» даволі нялёгка цяпер, — кажа Р. Больдзюсаў.— Распачатая намі справа патрабуе ўсё новых ідэй, канструктыўных і нетрадыцыйных рашэнняў, а таксама грошай. Гаспадарчаразліковы самаакупны маладзёжны цэнтр — прынцыпова новая з'ява ў культуры. Сутнасць яго дзейнасці не толькі ў тым, каб на сучасным узроўні абслужыць, скажам, меламана, аматара маладзёжнай музыкі, але і весці з ім асветніцкую, выхаваўчую работу.

Рыгор Больдзюсаў па адукацыі не музыкант і не музыказнаўца. Ён інжынер. А музыка — даўняе захапленне. Шэсць гадоў ён працаваў у дыскатэцы мінскага камсамольска-маладзёжнага кафэ «Мерыдыян». Няблага ведае музычныя густы сваіх равеснікаў, маладзейшага пакалення, наогул культурныя праблемы сталіцы. Не пазбаўлены дзелавых якасцей.

— Мяне заўсёды засмучала музычная неадукаванасць многіх маладых людзей, іх усёеднасць,—дзеліцца думкамі Р. Больдзюсаў.— Большасць з іх наогул не ведае класічнай музыкі. Аб сучаснай папулярнай яны таксама маюць прыблізнае ўяўленне. І хаця лічаць сябе паклоннікамі рока, не арыентуюцца і тут. Адыграла сваю адмоўную ролю ў гэтым не толькі дрэнна наладжанае эстэтычнае выхаванне ў школе, але і тое, што рок у нас доўгі час быў пад забаронай, яго проста ігнаравала прэса, фірма грамзапісу «Мелодия», тэлебачанне і радыё... А забаронены плод такі салодкі. Яшчэ не так даўно юнакі і дзяўчаты, каб перапісаць нейкі новы дыск, павінны былі звяртацца да паслуг спекулянтаў, якія нажываліся на гэтым, або рабіць магнітафонныя перазапісы любімых выканаўцаў. Такім чынам, у сітуацыі, калі ніхто канкрэтна не займаўся маладзёжнай музыкай, мы вырашылі некаторую частку гэтай работы ўзяць на сябе.

З прапановай стварыць такую фірму, якая б дапамагала маладым людзям атрымліваць неабходную музычную інфармацыю, новыя запісы, давала кансультацыі самадзейным выканаўцам, наладжвала сустрэчы і канцэрты, Рыгор Больдзюсаў прыйшоў у Цэнтральны Камітэт камсамола рэспублікі. Яго ідэю падтрымалі і дапамаглі яе ажыццявіць.

У кастрычніку мінулага года «Арыенцір» адкрыў свой першы вялікі канцэртны сезон. Аматары папулярнай музыкі былі запрошаны на рэвю «Глядач — мікрафон — музыкант». У ім прынялі ўдзел дзве папулярныя маскоўскія групы, калектыў з Рыгі і два беларускія ансамблі — «Адлюстраванне» з Мазыра і «Сонечны бок» з калгаса «Рассвет» імя Арлоўскага, што на Магілёўшчыне. У час гэтай праграмы гледачы маглі не толькі слухаць выканаўцаў, але і гутарыць з імі, задаваць пытанні. Неўзабаве была праведзена серыя кінаканцэртаў-лекцый па гісторыі савецкага і замежнага джаза. Весці іх быў запрошаны вядомы і аўтарытэтны музыказнавец. А потым адбыўся фестываль брэйк-данса для аматараў сучаснага танца, лекторый-практыкум «Маладзёжная музыка: розныя бакі папулярнасці», сустрэчы з кампазітарамі і музыкантамі.

Летась «Арыенцір» пачаў выдаваць невялікі бюлетэнь «Папулярная музыка». Праўда, пакуль ён мае даволі сціплы знешні выгляд, але тым не менш з яго можна атрымаць пэўную інфармацыю. Дарэчы, супрацоўнікі фірмы мяркуюць у далейшым не абмяжоўвацца выданнем такога бюлетэня. Ды і наогул у фірмы сёння дастаткова шырокія магчымасці. Такія, як адкрыццё свайго магазіна, выданне добра ілюстраванага часопіса, камерцыйныя паездкі за мяжу...

— На культуру зарабляць толькі культурай цяжкавата,— дзеліцца сваімі думкамі дырэктар фірмы «Арыенцір».— Тым больш, калі разумееш, што рэалізацыя ўсіх добрых ідэй непасрэдна залежыць ад фінансавага становішча фірмы, яе матэрыяльна-тэхнічнай базы. Мы імкнёмся зарабіць грошы, якія б далі нам магчымасць мець першакласную фота- і музычную апаратуру, запрасіць на канцэрт праслаўленага піяніста, арганізаваць фестываль, мець свае клубы, дзе маглі б збірацца не толькі меламаны, але і маладыя паэты, артысты, мастакі. Выконваем разнастайныя паслугі: запіс музыкі, робім слайды, фотаздымкі, якія аплачваюцца па тарыфах Міністэрства бытавога абслугоўвання. Але ж па сутнасці сваёй, я паўтаруся, мы сур'ёзна адрозніваемся ад бытпаслуг. Наша місія культурная, асветніцкая. Нават невялікі час работы фірмы дазваляе гаварыць пра нейкія якасныя зрухі. Напрыклад, першыя канцэрты рок-музыкі ў Мінску мелі велізарны поспех. Прынеслі «Арыенціру» значны даход. Аднак па зборах ад такіх самых канцэртаў цяпер я магу меркаваць, што сітуацыя памянялася. Сутнасць перамен, я лічу, не ў тым, што слухач астыў да некалі любімага рока, а стаў больш разборлівы, патрабавальны, пачынае цаніць у маладзёжнай музыцы сацыяльнасць і грамадзянскасць. Больш разнастайнай стала і аўдыторыя. Цяпер на канцэрты джазавай, камернай, фальклорнай музыкі да нас ідуць і студэнты кансерваторыі, музычных школ і вучылішчаў.

Рыгор Больдзюсаў даў мне пагледзець новую, нядаўна зацверджаную Цэнтральным Камітэтам камсамола рэспублікі арганізацыйную структуру цэнтра. Яна прадугледжвае самыя розныя аспекты дзейнасці «Арыенціра». Так, тут ёсць свой мастацкі савет, мастацкая майстэрня, рэкламнае і гастрольна-канцэртнае агенцтва (сюды ўваходзіць лектарская група), студыя гуказапісу і тыражыравання фанаграм, сектар музычнай інфармацыі, аб'яднанне клубаў па інтарэсах, аб'яднанне маладзёжных кафэ-клубаў, а таксама гаспадарчаразліковыя падраздзяленні — тэатр-студыя «Дыялог», студыя «Творчасць», Маецца і свой камерцыйны дырэктар. Як бачыце, задумана сур'ёзна, смела і з размахам. З улікам духоўных запатрабаванняў самых розных слаёў нашай моладзі.

Так што наперадзе ў нас з вамі яшчэ не адна сустрэча з «Арыенцірам».

Тацццяна АНТОНАВА.

НА ЗДЫМКАХ: студыя тыражыравання музычных фанаграм; кіраўнік цэнтра Р. БОЛЬДЗЮСАЎ.

Фота С. КРЫЦКАГА.

«ВЯРТАННЕ» НА РАДЗІМУ ПІСЬМЕННІКА

А. ФЁДАРАВА

ПА РАСІІ СУМАВАЎ ЗАЎСЁДЫ

У кнізе «Трава забыцця» пісьменнік Валянцін Катаеў, расказваючы пра пачатак свайго творчага шляху, апісвае такі эпізод. Ён, пачынаючы паэт, прыходзіць у рэдакцыю газеты «Одесские новости», і адзін з вядучых журналістаў гаворыць яму:

«Вы прынеслі мне вершы, а я — вось даю вам слова гонару прыстойнага чалавека — ну зусім, абсалютна нічога не кемлю ў вершах і таму нічога вам не магу параіць добрага. І ніхто ў нас у газеце ні д'ябла ў паэзіі не разумее... Так што я вам параю: дайце свае вершы прачытаць сапраўднаму пісьменніку. Разумееце: сапраўднаму. ...У нас у Адэсе... жыве адзін сапраўдны пісьменнік.... Аляксандр Мітрафанавіч Фёдараў. Вы, напэўна, пра яго чулі?.. Пра яго нават ёсць у энцыклапедычным слоўніку. Ён добры паэт, вучань Майкава...»

Сёння на пытанне, ці ведаем мы сапраўднага пісьменніка А. Фёдарава, большасць чытачоў, відаць, адказалі б адмоўна.

...Чакаючы ў доме Савецкага фонду культуры сустрэчы з Лілянай Жалязовай (па мужу — Шульц), я пазнаёмілася з прадстаўніком Адэскага літаратурнага музея А. Місюк. Яна расказала, што ў гэтым музеі ёсць экспазіцыя, прысвечаная А. Фёдараву, які пражыў у Адэсе чвэрць стагоддзя.

— Аляксандр Мітрафанавіч, — сказала яна, — усталяваўшыся ў нашым горадзе, ператварыў свой дом у своеасаблівы цэнтр духоўнай культуры. Там бывалі вядомыя пісьменнікі, паэты, тэатральныя дзеячы, жывапісцы. Менавіта ў сваім доме Фёдараў пазнаёміў А. Купрына з А. Чэхавым і І. Буніным. Фёдараў, які захапляўся жывапісам і прысвяціў яму свой вольны час, быў душой і Таварыства паўднёва-рускіх мастакоў (ТПРМ). Кола яго сяброў, большасць якіх пакінулі прыкметны след у мастацтве і літаратуры, было вельмі шырокім. Да прыезду ў Адэсу ён працаваў і ў Маскве, і ў Пецярбургу. Відаць, яму была блізкай творчасць многіх яго сяброў-паэтаў, у тым ліку А. Ахматавай, у дзённіках якой ёсць нямала ўпамінанняў пра яго. Яго творы, асабліва раман «Лаўцы жэмчугаў», прынеслі яму вялікую вядомасць. Цяпер мы спадзяёмся папоўніць нашу экспазіцыю ў сувязі з нечаканым дарам Л. Шульц з Балгарыі, дарам, які літаратуразнаўцы лічаць проста каштоўным...

Ліляна Георгіеўна падарыла Савецкаму фонду культуры архіў А. Фёдарава, яе айчыма. Гэта каля двухсот каштоўных дакументаў: мноства пісем А. Купрына, І. Буніна, У. Неміровіча-Данчанкі, С. Чорнага, П. Нілуса, іншых пісьменнікаў. У ліку пісем, што захоўваюцца ў архіве А. Фёдарава, перапіска з легендарным волатам І. Заікіным, балерынай В. Крыгер, іншымі цікавымі людзьмі. Ёсць і рэдкія фатаграфіі, і выданні, якія сёння бібліяграфічная рэдкасць. Асобую ж каштоўнасць маюць рукапісы — неапублікаваныя вершы і проза А. Фёдарава, яго публіцыстычныя работы.

Ліляна Георгіеўна, выдатна валодаючы рускай мовай, ахвотна адказала на пытанні журналістаў, у ліку якіх былі такія: «Як Фёдараў трапіў у Балгарыю?», «Чаму застаўся там жыць?», «Дзе працаваў?», «Пра што пісаў?», «Чаму вы сказалі: вось і адбылося вяртанне Фёдарава на радзіму?»,

---

НА МОВАХ СВЕТУ

ВЕНГРЫЯ

У інтэрв'ю «Литературной газете» за 14 мая 1986 года Васіль Быкаў сказаў: «Прыгадваючы вайну, я бачу, як мала тады значыў чалавек і як многа значылі абставіны. Самую што ні на ёсць праўду піша Адамовіч: кожны быў вольны толькі памерці, гэта было ў яго ўладзе. Але калі хацеў жыць — ён не належаў сабе. А чалавеку ўласціва хацець жыць, і гэту прыроджаную ўласцівасць, натуральную для кожнай жывой істоты, фашызм выкарыстоўвае на ўсю моц. Як толькі чалавек выказваў імкненне выжыць, яму адразу ставіліся ўмовы, назначалася плата. Адамовіч у «Карніках» гэта вельмі добра паказаў».

Нядаўна аповесць «Карнікі» Алеся Адамовіча выйшла ў Будапешце ў выдавецтве «Зрыньі Катонаі». На венгерскую мову аповесць пераклаў Андраш Шопрані, які раней перакладаў «Хатынскую аповесць» гэтага ж аўтара.

ГДР

Летась у Будышыне ў выдавецтве «Домавіна» на верхнялужыцкай мове выйшаў зборнік вершаў для дзяцей народнага паэта Беларусі Максіма Танка «Колькі сонцаў свеціць». Над перакладамі твораў працавалі Кіта Лоранц, Юрый Кох, Марыя Краўцац, Бена Будар, Антон Наўка, Томаш Наўка, Павал Фёлькель і Герат Лібш. У прадмове да зборніка Кіта Лоранц, у прыватнасці, піша: «Баяць ці не? Гэткае любае і, як будзеце зараз чытаць, хітрае пытанне задае нам беларускі паэт Максім Танк, які вядомы далёка за межамі свае бацькаўшчыны і мовы. З кожнага добрага слоўніка вы даведаецеся, што ягонае сапраўднае імя Яўген Іванавіч Скурко, што нарадзіўся ён у 1912 годзе ў сялянскай сям'і, што свой баявы паэтычны псеўданім ён заслужыў рана: быў выключаны з гімназіі, працаваў у падполлі, першы ягоны зборнік змагарных вершаў «На этапах», які выйшаў у 1936 годзе, быў забаронены польскімі ўладамі Заходняй Беларусі... А цяпер ён праклаў прамы шлях з Мінска да нас, як казачнік Бай! З дасціпным гумарам сваіх вершаў, з гарэзлівым, іншы раз далікатным гучаннем сваіх радкоў. Сербскі смех і сербскія скрыпачкі вельмі прыдадуцца ім, яны як бы настроеныя на ягоныя струны. Максім Танк — наш сябар. Ён пераклаў сербскія вершы. Першая ў нашай краіне ягоная кніжка выходзіць не выпадкова па-сербску. Таму не прымушай прасіць сябе, паэт, — бай!»

«Калі вы ўпершыню з ім сустрэліся?»

— Аляксандра Мітрафанавіча я лічу сваім бацькам, — расказала яна. — Ён нарадзіўся ў 1868 годзе, а памёр ужо пасля вайны, у 1949-м. Калі мы з ім сустрэліся, яму было пяцьдзесят, а мне — дзесяць год. Помню, мы якраз вярнуліся ў Сафію з адпачынку і... не пазналі горад: на вуліцах было мноства эмігрантаў, усюды гучала руская мова... Прыезджых размяшчалі па кватэрах. Да нас прывялі Фёдарава. Тады ні мы, ні ён не ведалі, што ён застанецца з намі да самай смерці. А па Расіі ён вельмі сумаваў, заўсёды. І ніяк не мог звыкнуцца з думкай, што не вернецца дамоў. І вось толькі цяпер, калі дамоў прыехаў яго архіў, ён, Фёдараў, сапраўды рускі пісьменнік, нібыта вярнуўся на радзіму.

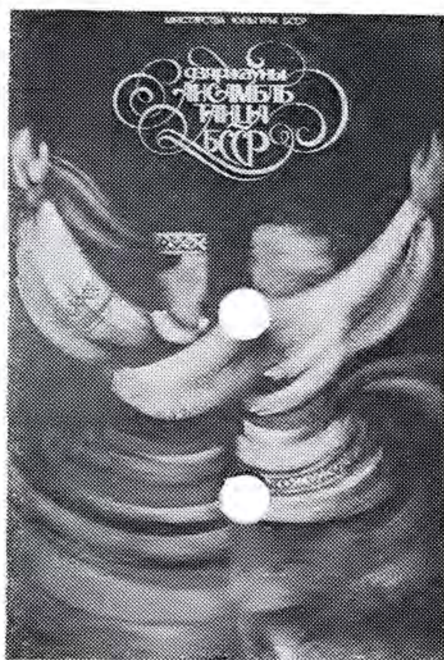
У Балгарыю Аляксандр Мітрафанавіч прыехаў з Адэсы спачатку ў Варну, а затым у Сафію. Сюды неўзабаве прыбыў і яго сябар І. Бунін, які прабыў у Балгарыі толькі адзін месяц, таму што загадзя вырашыў ехаць у Парыж. Ён клікаў з сабой і Фёдарава, але І. Вазаў параіў яму застацца ў Балгарыі, якая і па традыцыях, і па духоўнай культуры, і па мове бліжэй да Расіі. Потым пацвердзілася правільнасць парады І. Вазава. Фёдараў захапіўся балгарскім фальклорам, пераклаў на рускую мову народныя песні, вершы балгарскіх паэтаў, а яго лекцыі па рускай літаратуры ў сафійскіх вышэйшых навучальных установах карысталіся папулярнасцю. Лёс парадніў яго з Балгарыяй. Ён многа пісаў.

Сярод архіўных дакументаў, падораных Савецкаму фонду культуры, многа каштоўнага і для літаратуразнаўцаў, і для гісторыкаў. Гэта ўспаміны і артыкулы, прысвечаныя Калантай, Пляханаву, калектыву «Сатырыкона», пісьменнікам У. Караленку, М. Ляскову, А. Купрыну, А. Талстому і асабліва шчодра (шэраг артыкулаў і рукапісаў) — І. Буніну. Над матэрыяламі, якія паступілі ў фонд, наперадзе вялікая праца — іх будуць чытаць, вывучаць, выдаваць.

Нона ЗВЯГІНА.

РЭПАРТАЖ З ВЫСТАЎКІ

ПЛАКАТ—ЗБРОЯ ПЕРАБУДОВЫ

У мінскім Палацы мастацтва адна экспазіцыя змяняе другую. Сёння апошні дзень работы рэспубліканскай выстаўкі плаката і агітплаката, якая выклікала немалую цікавасць публікі. За месяц яе ўбачылі тысячы гледачоў. І сёння таксама нямала наведвальнікаў.

«Плакат — гэта каляровы насценны малюнак з кароткім агітацыйным тэкстам»,— тлумачыць энцыклапедыя. Які ж ён сёння, беларускі плакат! За што і каго [illegible]уе! Якія задачы вырашае!

Разам з наведвальнікамі пераходжу ад работы да работы. Па іх рэакцыі імкнуся зразумець, што тут найбольш прываблівае людзей. (Дарэчы, у экспазіцыі шырока прадстаўлены тэатральныя, кніжныя і кінаплакаты. Многія з іх выкананы на высокім прафесійным узроўні.). Найбольша[illegible]ікавасць, адразу заўважаецца,— да аг[illegible]катаў. І сярод іх людзі выдзяляюць менавіта тыя, дзе ёсць вострыя праблемы сённяшняга дня, праблемы, якія ярка высветліла перабудова: шматаблічны ў сваіх праявах бюракратызм, нацыянальны нігілізм, варварскія адносіны да сваёй культурнай спадчыны, безгаспадарчасць... Думаецца, што менавіта такія работы вызначылі твар выстаўкі плаката. А вось і некалькі меркаванняў гледачоў.

— Выстаўка ўвогуле цікавая. Аднак складваецца ўражанне, што мастацтва цяпер трохі адстае ад жыцця. А жыццё ў нас зараз надзвычай імклівае. Плакат жа — гэта набат, маланка, перасцярога, напамін.

— Відаць, сучасныя плакатысты Беларусі знаходзяцца ў надта вузкім тэматычным коле.

— Плакат як від мастацтва цяпер, калі ў нас у краіне адбываецца такая вялікая рэвалюцыя, ідзе барацьба новага са старым, тым, што аджыло, можа сказаць сваё слова, унесці лепту ў абнаўленне грамадства.

Гартаючы кнігу водгукаў на выстаўцы, я знайшла ў ёй цікавы запіс, зроблены турыстамі, гасцямі Мінска. Яны пішуць: «Многім з гэтых плакатаў месца не толькі на выстаўцы, але і на вуліцы, ва ўстановах, на прадпрыемствах, у інстытутах. Яны — зброя перабудовы».

Т. НІКІЦІНА.

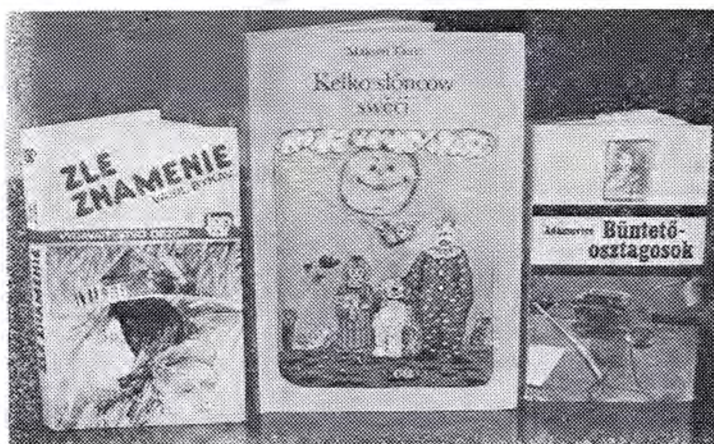
НА ЗДЫМКАХ: У. ВАСЮК. «А песням нашым жыць і жыць!»; У. ЖУК. «Помнік»; С. САРКІСАЎ. «Дзяржаўны ансамбль танца БССР».

ЧЭХАСЛАВАКІЯ

Адным з першых аповесць Васіля Быкава «Знак бяды» выпусціла славацкае выдавецтва «Обзор». **На славац**кую мову аповесць пераклаў Ян Майжыс. У анатацыі да выдання, у прыватнасці, сказана: «У новай аповесці «Знак бяды» аўтар ступае па няходжаных сцежках, уводзіць у літаратуру тэму, якая дагэтуль не была так шырока і глыбока апрацавана. Ён будуе сюжэт на матэрыяле першых месяцаў акупацыі фашыстамі Беларусі. Дзеянне аповесці адбываецца ў глухой вёсцы, дзе жывуць простыя калгаснікі і сярод іх бедная, але стойкая і працавітая сям'я Петрака і Сцепаніды, над якімі фашысты і мясцовыя здраднікі чыняць здзекі і якія, урэшце, гінуць у змаганні з ворагам. Дзякуючы своеасабліваму погляду аўтара на праблематыку і яе майстэрскаму ўвасабленню, гэты твор выходзіць за рамкі тэмы і набывае агульначалавечы сэнс. Дзеянне аповесці развіваецца надзвычай драматычна, дынамічна і захапляюча. Не прамалінейна, а з экскурсам у мінулае, якія заўсёды непасрэдна звязаны з галоўнай лініяй сюжэта.

Мы маем справу з надзвычай моцным мастацкім творам, моцным не толькі канфліктамі і персанажамі, але перш за ўсё сваёй праўдзівасцю, глыбокім пранікненнем у сэнс жыцця, дабра і зла, місіі чалавека на зямлі».

Аляксей ГАРДЗІЦКІ.

З НОВЫХ ВЕРШАЎ

Леанід ГАЛУБОВІЧ

***

Зязюлі мне жыцця не шкадавалі.
І сёння зноў, не чуючы бяды,
Як кавалі на звонкім іх кувадле,
Куваюць незлічоныя гады.

...Я перажыў тых птушак, што адвеку
Прарочылі жыццё мне нездарма...
А сам ці абнадзеіў чалавека,
Раз абяссмерціць таленту няма!

***

...Дзе нашы сонечныя дні!
Дзе нашы светлыя часіны!..

Маўчаць айчынныя званы,
Аплеценыя павуцінай.
Даўно не клікалі яны
Ні на гульбу, ні на пагібель.
Маўчаць, нібыта валуны,
Па-над забытаю магілай.
Крані іржавы іх язык
Хоць у святочную нядзелю,
Каб звон набатны да слязы
Няверуючых абнадзеіў
У нашы сонечныя дні!
У нашы светлыя часіны!

...Маўчаць айчынныя званы —
Душы і слова пабрацімы...

НАДЗЁННАЕ

Аптымісты папрыціхлі.
Песімісты ў бубны б'юць.
Пяцігодкі, квадры, цыклы...
Шэйкі, брэйкі, матацыклы...
Дайце стомленым сапнуць.

Дайце трохі агледзецца,
Апрытомнець ад сталіц —
Ці камп'ютэрнае сэрца,
Ці сваё ўжо глуха б'ецца,
І аб чым яно баліць!

Зберагчы б яшчэ жывое,
Засланіць ад злой гайні.
Штучнасць, пэўне, мы падвоім...
Зерне б выспеліць зямное
Чалавечай дабрыні.

Пасяліць бы ў душах Бога —
Не бухгалтара-скупца —
Ўсеахоўніка людскога
Ад наноснага і злога,
Хоць з вянцом, хоць без вянца.

Каб, адкінуўшы хімеры,
Мог сказаць я хоць калі:
У мяне пачатак эры,
У мяне пачатак веры —
Ў чалавека на зямлі.

АПАМЯТАННЕ

Даўно прыцярпелася слова
Да слова,
як дзень да начы.
Змяшалася зерне з паловай,
Хоць смейся, хоць крыкам крычы.

Прырода — амаль без загадак.
Жанчына ўжо — без таямніц...
І нам дастаткова загадаў:
І — ўстанем!
І — падаем ніц...

І толькі адчуўшы здалёку,
Што блізіцца скон спакваля,
Убачым: як сонца высока!
Як цёмна глыбее зямля...

І слова пачуецца слову,
І ночы адкрыюцца дням,
І вецер адвее палову
Ад зерня,
што сеяць не нам.

ВЫПУШЧАНА БЕЛАРУСКІМІ ВЫДАВЕЦТВАМІ

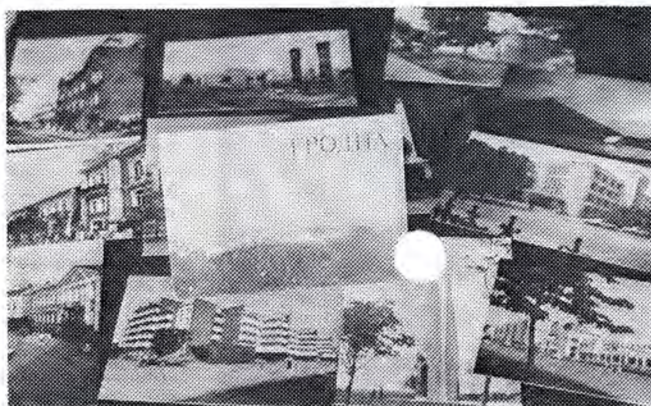

Пацеркі і шахматы XII стагоддзя, кафлю канца XVI стагоддзя, слуцкія паясы, вытканыя невядомымі майстрамі ў XVIII стагоддзі, корабы і сявенькі пачатку нашага стагоддзя — усе гэтыя унікальныя творы беларускага мастацтва і арыгінальныя прадметы народнага побыту, якія захоўваюцца ў музеі гісторыка-археалагічнага запаведніка ў Заслаўі, адлюстраваны на паштоўках, што сёлета выпусціла выдавецтва «Беларусь». У кароткай анатацыі да камплекта паведамляецца, што гісторыка-археалагічны запаведнік у Заслаўі створаны ў 1967 годзе, а ў запаведніку адкрыта экспазіцыя філіяла Дзяржаўнага музея БССР.

Знаёмства з музейнай экспазіцыяй дае ўяўленне пра важныя культурна-бытавыя традыцыі беларускага народа, якія бяруць вытокі з глыбіні стагоддзяў і плённа развіваюцца цяпер.

У камплект уваходзіць 12 паштовак. Тэкст падаецца на беларускай, рускай, англійскай і французскай мовах.

СЦЕЖКАМІ МАМАНТАЎ

(Заканчэнне. Пачатак на 4-й стар.).

данняў на Паўночнай Дзвіне. Вынікі новых даследаванняў былі таксама апублікаваны, што прынесла вучонаму шырокую вядомасць сярод навукоўцаў.

Канстанцін Адамавіч даў згоду прыняць удзел у Рускай палярнай экспедыцыі ў якасці геолага і начальніка дапаможнай саннай партыі (начальнікам экспедыцыі быў вядомы палярны даследчык Э. Толь. — **У. С.**). Задача, якая стаяла перад ім, была складанай і адказнай. На выпадак, калі судна экспедыцыі Толя «Зара» будзе зацёрта льдамі і асабоваму саставу давядзецца вяртацца на мацярык па лёдзе, яму неабходна было стварыць 7-8 прадуктовых баз на розных астравах Новасібірскага архіпелага. Вага прадуктаў, што трэба было даставіць на аленях і сабаках да ўзбярэжжа Ледавітага акіяна, а потым на астравы, складала некалькі тон. Пра вынікі работы Валасовіча і сабраны ім геалагічны матэрыял Э. Толь адзначаў у некалькіх данясеннях Акадэміі навук. Але далейшы план сумесных даследаванняў геалагічнай будовы Новасібірскіх астравоў здзейсніць не ўдалося. К. Валасовіч захварэў і ў лютым 1902 года быў адпраўлены Э. Толем з поштай у Пецярбург.

У канцы гэтага ж года ён з жонкай Аляксандрай Мацвееўнай (да шлюбу Лаўровай — **У. С.**) едзе ў Швейцарыю. Паездка была задумана, з аднаго боку, па прапанове ўрачоў, якія западозрылі ў вучонага туберкулёз лёгкіх, а з другога боку, з-за вялікага жадання пашырыць свой геалагічны кругагляд.

У Цюрыху, дзе ён жыў, было шмат рускіх эмігрантаў, якія належалі да розных напрамкаў. Палітычны светапогляд Канстанціна Адамавіча фарміраваўся пад уплывам ідэй народніцтва і, вядома, не быў выразным. Адчуваючы, што за час ссылкі і экспедыцыі ён у многім адстаў, Валасовіч імкнуўся разабрацца ў палітычных кірунках існуючых груп і часта хадзіў на розныя сходы. Аднойчы ў кафэ ён прысутнічаў на гутарцы У. І. Леніна з групай рускіх эмігрантаў, якія размясціліся за суседнім столікам. Неаднаразова быў на мітынгах і сходах мясцовых сацыял-дэмакратаў. А на першамайскай дэманстрацыі 1903 года, знаходзячыся ў шарэнгах эмігрантаў, атрымаў алую шаўковую стужку з намаляваным сілуэтам рабочага (цяпер яна захоўваецца ў краязнаўчым музеі курорта Есентукі — **У. С.**).

Пры вяртанні на радзіму яго арыштавалі. На спатканні з жонкай Канстанцін Адамавіч змог перадаць запіску, у якой спорна было напісана, куды і да каго звяртацца з хадайніцтвам аб вызваленні і як пры гэтым сябе трымаць. Аляксандра Мацвееўна ў такіх справах была зусім без вопыту, і атрыманыя інструкцыі былі вельмі карыснымі. Яна адвезла дачку Ніну да сястры мужа Юліі Адамаўны, якая жыла ў невялікім фальварку Аношкі каля Нясвіжа, а сама паспяшалася ў Пецярбург. У канцы 1903 года муж быў вызвалены.

Пасля выхаду на волю К. Валасовіч працаваў з калекцыямі Рускай палярнай экспедыцыі, якія неабходна было перадаць для вывучэння розным спецыялістам і сістэматызаваць вынікі сваіх назіранняў. Ім было апублікавана паведамленне пра геалагічную будову Новасібірскіх астравоў і складзена папярэдняя геалагічная карта. Канстанцін Адамавіч аказаў дапамогу ўдаве Э. Толя ў падрыхтоўцы да выдання дзённікаў яе мужа і дапоўніў іх раздзелам, у якім быў агляд навуковых работ Э. Толя і расказвалася аб выніках яго апошняй экспедыцыі. (Дзённікі Э. Толя былі апублікаваны на нямецкай мове ў Берліне ў 1909 годзе. — **У. С.**).

У 1908 годзе даследчык узначаліў экспедыцыю, арганізаваную Акадэміяй навук для раскопак маманта на рацэ Санга-Юрах і правядзення геалагічных даследаванняў паміж Ленай і Індзігіркай. На наступны год паехаў у трэцюю экспедыцыю, якую арганізавала Міністэрства гандлю і прамысловасці. Стаяла задача вывучыць і праверыць контуры берагавой лініі паміж рэкамі Лена і Калыма, бо меркавалася адкрыццё суднаходства ўздоўж паўночных берагоў Сібіры. (Вынікі работы гэтай экспедыцыі былі апублікаваны пасля смерці Канстанціна Адамавіча толькі ў 1930 годзе ў вялікай манаграфіі «Ленска-Калымская экспедыцыя 1909 года».— **У. С.**).

Пасля вяртання з экспедыцыі ў Валасовіча абвастрыўся туберкулёз, і, каб больш быць на свежым паветры, ён пасяліўся на зімовай дачы на станцыі Лахта пад Пецярбургам. Хвароба працякала ў лёгкай форме, і ён мог працаваць, а летам выязджаць на палявыя даследаванні. Рэвалюцыйнай дзейнасцю ён ужо не займаўся, але да пытанняў палітычнага жыцця краіны працягваў захоўваць жывую цікавасць. У яго было вялікае кола знаёмых, і многія з іх часта наведвалі вучонага.

Многа часу К. Валасовіч аддаваў вывучэнню гідрагеалагічных умоў пасёлка Лахта, а таксама маманта з Новасібірскіх астравоў, рэшткі якога па ўказанню вучонага былі адшуканы якутамі і эвенкамі. Гэтая унікальная знаходка мела для навукі вялікае значэнне.

Пасля даследчык працаваў у Міністэрстве земляробства. Там ён праводзіў гідрагеалагічныя і глебавыя даследаванні ў басейне ракі Волгі, у Маскоўскай і Ніжагародскай губернях, а ў 1916 годзе займаўся вывучэннем геалагічных умоў будаўніцтва Архангельскага порта. У 1917 годзе паехаў у Есентукі, дзе жонка працавала ўрачом. І з пачаткам грамадзянскай вайны застаўся там. Працаваў над завяршэннем аглядаў геалагічных даследаванняў па Цвярской і Уладзімірскай губернях. У сувязі з пагаршэннем стану здароўя марыў вярнуцца да сваёй першай спецыяльнасці і ў красавіку 1919 года прапанаваў сваю кандыдатуру ў Паўночна-Каўказскі палітэхнікум для чытання лекцый па арганічнай хіміі. Але К. Валасовіч загінуў 25 чэрвеня 1919 года: поезд, якім ён ехаў, каля станцыі Бяспалаўка пад Харкавам пацярпеў крушэнне. Гэта была справа рук банды Махно.

Імем прыродазнаўца, геолага, географа і хіміка Канстанціна Валасовіча названы мыс на паўночна-ўсходнім узбярэжжы вострава Кастрычніцкай рэвалюцыі ў архіпелагу Паўночная Зямля, некаторыя выкапнёвыя расліны і жывёлы.

Уладзімір САЗАНОВІЧ.

спорт

Нашым чытачам, безумоўна, цікава будзе даведацца, як завяршыўся матч на першынство свету па шахматах паміж чэмпіёнкай свету Маяй Чабурданідзе і Ніно Іаселіяні. Мая адстаяла свой тытул. Вось ужо на працягу многіх дзесяцігоддзяў барацьбу за шахматную карону вядуць толькі савецкія спартсменкі.

Крыху раней у Аўстраліі праходзіў чэмпіянат свету па шахматах сярод юных. І тут поўная перавага савецкіх спартсменак. Першае месца ў Алісы Галямавай, другое дасталася Кетаван Арахамія, а бронзавы медаль заваявала мінчанка Алена Заяц.

Прыйшла прыемная вестка і з Сурынама. На чэмпіянаце свету па міжнародных шашках перамог Аляксандр Чыжоў (СССР). Мінчанін Анатоль Гантварг будзе змагацца ў дадатковым матчы з шасці партый за 2—3 месцы з галандцам Тоні Сейбрандсам.

Ізноў парадавала нас беларуская тэнісістка Наталля Зверава. На буйным міжнародным турніры «Вірджынія Слімс» ў Індыянаполісе (ЗША) яна і Ларыса Саўчанка (у пары) перамаглі амерыканак Зіну Гарысан і Катрын Адамс — 6 : 2, 6 : 1.

У бліжэйшы час бадмінтон будзе ўключаны ў праграму Алімпійскіх гульняў. Не выпадкова спецыялісты і трэнеры краіны звярталі вялікую ўвагу на спартсменаў, якія прынялі ўдзел у міжнародным турніры на прызы газеты «Литературная Россия». Тут сярод мацнейшых была беларуская бадмінтаністка Улада Чарняўская (другое месца).

ГУМАР

— От у нас капуста расла! — кажа адзін.— Качаны пуды на тры.

— А вось у нас гаршкі ляпяць, як бочкі,— гаворыць другі.

— А нашто такія вялікія гаршкі? — здзіўляецца першы.

— Капусту тую варыць, якая ў вас расце.

***

— Эх, у мяне парсюк! Цераз парог не пералезе, а ёсць пад парогам дзірачка, дык ён туды — шусь!

***

— Ну, як прайшло паляванне?

— Ат, зжаліўся божа. Утрох аднаго зайца падстрэлілі...

— А як жа вы яго падзялілі?

— Ды мы яго і не знайшлі...

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:
МІНСК-5, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі
Зак. № 1535